

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Faktory, které pozitivně nebo negativně ovlivňují naše
hodnocení druhých**

Dana Šlaichová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Faktory, které pozitivně nebo negativně ovlivňují
naše hodnocení druhých**

Dana Šlaichová

Vedoucí práce:

RNDr. Vladimír Blažek, CSc.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala RNDr. Vladimíru Blažkovi, CSc., za cenné rady, připomínky a čas, který mi ochotně věnoval, vlídný přístup a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Ráda bych poděkovala všem, kteří se jakýmkoli způsobem podíleli na vzniku této práce.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodičům a partnerovi za podporu a pomoc, především při péči o dcerku Štěpánku a také Štěpánko Tobě, za to že jsi a bylas mi velkou motivací.

OBSAH

1	ÚVOD.....	8
2	POHLED DO HISTORIE.....	10
3	PRVNÍ DOJEM (UTVÁŘENÍ PRVNÍHO DOJMU).....	16
	3.1. Efekt primárnosti.....	18
	3.2. Atribuční chyba.....	18
	3.3. Pygmalion efekt (Rosenthalův efekt).....	19
	3.4. Projekce.....	19
	3.5. Stereotypy.....	20
	3.6. Efekt novosti.....	20
4	OBLIČEJ.....	20
	4.1. Morfologie obličeje.....	21
	4.2. Percepce a vývoj percepce lidského obličeje.....	23
	4.3. Emoce.....	26
	4.3.1 Definice emoce.....	26
	4.3.2 Funkce emocí.....	27
	4.3.3 Základní druhy emocí.....	28
	4.3.3.1 Vztek.....	29
	4.3.3.2 Strach.....	30
	4.3.3.3 Znechucení.....	30
	4.3.3.4 Smutek.....	31

4.3.3.5 Překvapení.....	31
4.3.3.6 Radost.....	32
4.3.4 Mezipohlavní rozdíly ve čtení emocí.....	33
5 ATRAKTIVITA.....	34
5.1. Atraktivita obecně.....	35
5.2. Vliv atraktivity při sociálním kontaktu.....	38
5.3. Atraktivita/důvěryhodnost.....	39
6 SOCIALIZACE (SEBEPREZENTACE).....	42
7 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PRVNÍ DOJEM.....	43
7.1. Biologicky dané faktory.....	44
7.1.1 Symetrie obličeje.....	44
7.1.2 Průměrnost.....	46
7.1.3 Pohlavně dimorfní znaky.....	47
7.1.4 Kvalita a barva kůže.....	48
7.1.5 Vlasy a vousy.....	49
7.1.6 Oči.....	50
7.2. Socio-kulturní faktory.....	50
7.2.1 Společenské stereotypy.....	50
7.2.2 Vliv médií.....	53
7.2.3 Vliv kulturního prostředí (vliv rodiny).....	55

7.2.4 Společenský status.....	56
7.2.5 Etnické rozdíly.....	57
7.2.6 Věk.....	59
8 VÝZKUMNÁ ČÁST.....	61
8.1. Cíle a k nim položené otázky.....	61
8.2. Metodika výzkumu.....	61
8.2.1 Způsob provádění šetření a účastníci.....	61
8.2.2 Získávání dat a manipulace s materiálem.....	62
8.2.3 Souhlasy pro nakládání s fotografiemi (etika).....	63
8.3. Vlastní výzkum.....	63
8.3.1 Charakteristika souboru respondentů.....	65
8.3.2 Přehled výsledků.....	67
8.3.2.1 Odpovědi k faktorům ovlivňujícím hodnocení druhých.....	67
8.3.2.2 Hodnocení důvěryhodnosti vybraných obličejů.....	76
8.4. Diskuse.....	80
9 ZÁVĚR.....	84
10 RESUMÉ.....	86
11 SEZNAM LITERATURY.....	88
12 PŘÍLOHY.....	94

1 ÚVOD

Koho se zeptáme na cestu v neznámém městě, ke komu si přisedneme při dlouhé jízdě autobusem nebo koho požádáme o pohlídnání zavazadla na nádraží, když cestujeme sami a potřebujeme si odskočit? Ač si to mnohdy neuvědomujeme, za mnohými našimi rozhodnutími stojí právě první dojem, tedy to, jak lidi se kterými se v nejrůznějších situacích potkáváme, hodnotíme. Větu typu: „Kouká mu to z očí...“, „Když ho vidím, nevsadil bych na něho ani korunu...“, nebo „Nevěřím jí ani slovo, připomíná mi tu..“, již určitě slyšel každý z nás. Často se setkáváme s lidmi, kteří aniž bychom vědomě chtěli, nebo si to nějak dokázali vysvětlit, na nás zanechávají určitý dojem, ať již pozitivní nebo negativní. Nikoho jistě také nepřekvapí, že hodnocení osobnosti člověka často ovlivňuje několik faktorů.

Octne-li se jednatel ve společnosti druhých, snaží se obvykle ostatní o něm získat informace nebo využít znalosti, které o něm už mají. Zajímají se o jeho celkové společensko-ekonomické postavení, o jeho představu o sobě samém, jeho postoj k okolí, kvalifikaci, důvěryhodnost atd. Přestože se může zdát, že vyhledávání některých těchto informací je účelem samo o sobě, obvykle pro jejich získávání existují zcela praktické důvody. Informace o jedinci pomáhají charakterizovat situaci, umožňují ostatním předem odhadnout, co od nich dotyčný bude očekávat a co oni mohou očekávat od něj. Takto poučené okolí bude vědět, jak nejlépe jednat, aby v dotyčném jedinci vyvolalo žádanou reakci (Goffman, 1999, s. 10).

Je mnoho zdrojů informací a nositelů významů, které nám zprostředkují potřebné poznatky. I pozorovatelé, kteří dotyčného neznají, mohou z jeho chování a vzhledu postupně shromáždit záchytné body, které jim umožní užít předchozích zkušeností s podobnými jednotlivci, nebo, což je důležitější, aplikovat na něj jinde ověřené stereotypy (Goffman, 1999, s. 10).

Způsob sociálního vnímání je do určité míry naučený, podmíněný kulturou i sociálním prostředím. V počáteční fázi je vnímání zaměřeno na celkový fyzický dojem, na vzhled člověka. Vnímaný jedinec je registrován podle vnějšího vzhledu, podle upravenosti, stavby těla, rysů obličeje a podle demonstrováných způsobů chování. To jsou nejbezpečnější dostupné indikátory poznání před vlastní komunikací. Dále se vnímání zaměřuje na nejvýraznější charakteristiky chování. Vnímaná osoba je registrována podle hlavních osobnostních rysů, které jsou orientačně rozpoznatelné (plachý, zdrženlivý, klidný, afektovaný, dominantní). Nakonec vnímající percipuje charakterové vlastnosti, osobní předpoklady a schopnosti. První dojem bývá většinou nejsilnější a přetrvává také nejdéle, což ovlivňuje průběh vztahů a jednání (Strnadová, 2006).

Obecně cílem této práce je zhodnotit vztah činitelů, ovlivňujících naše negativní nebo pozitivní hodnocení druhých, podle vnějšího vzhledu a námi očekávaného chování, resp. posouzení, zda a jaké faktory pozitivně nebo negativně ovlivňují naše hodnocení ostatních lidí a tedy spoluutvářejí první dojem. Dále si autorka této práce klade za cíl zhodnotit, jaké znaky vystihují nejvíce a nejméně důvěryhodnou osobu z předloženého vzorku fotografií, a to s pomocí nalezení odpovědí na autorkou položené otázky.

Ač by se mohlo zdát, že posuzovat vzhled člověka je nepatřičné a možná se někomu zdá být povrchní, je třeba si přiznat, že celková vizáž, nebo chceme-li to, co pomáhá utvářet první dojem o druhých, hraje významnou roli a je nedílnou součástí všech sociálních interakcí.

2 POHLED DO HISTORIE

Pozornost zaměřená na vztah mezi fyzickým vzhledem a vlastnostmi jeho nositele, provázejí lidstvo již odnepaměti.

Na rozdíl od našich předků, o nichž máme doklady v podobě figurálních kreseb na stěnách jeskynních nebo drobných kostěných plastik, starých přibližně 30 000 let, kdy svůj zájem upírali především na celkovou postavu člověka a obličejová část byla znázorněna jen náznakem (Mazák, 1977). Doklad zájmu o individuální rysy v obličejí přináší nález malé hlavičky z mamutoviny, znázorňující paleolitického člověka, z Dolních Věstonic, jež zobrazuje výrazné prvky tvářové asymetrie (Klíma, 1983).

Lidé ještě dlouho před tím, než se objevila nějaká vědní disciplína, která by zkoumala vztah mezi vzhledem a lidskými vlastnostmi, zkoušeli z obličejů číst různé emoce, jako radost, strach, nadšení, lásku nebo bolest. V lidových pořekadlech byly vyzdvihovány nebo naopak zatracovány nejrůznější tvary nosu, malé, velké nebo šilhavé oči, velké uši, apod. (Mantegazza, 1899).

Podobně jako v renesanci rozšířené nauce o signaturách – signatura rerum („znamení věci“), jež byla chápána tak, že příroda předznamenává medicínskou upotřebitelnost nejrůznějších rostlin, živočichů nebo minerálů jejich podobenstvím s určitým lidským orgánem (Komárek, 2008, s. 50), přistupovali v renesanci mnozí autoři, kteří toto učení založené na fyziognomických analogiích, dál rozvíjeli (Komárek, 1997, dle Pivoňková, 2009).

Vědecký přístup v zájmu o lidskou přirozenost je datován do dob starověkého Řecka a pozdní antiky, kde je spojován se jmény dávných myslitelů, jakými byli Herakleitos, Empedokles nebo Hippokrates. Samotný vznik fyziognomie (řec. fysis – přirozenost, gnómé – poznání), je spojován s Platónem a Aristotelem (Pivoňková 2008, s. 16 - 17). V Evropě, resp. starém Řecku, se s pojmem fyziognomie setkáváme

přibližně 400 let př. n. l. Zjevný byl v této době i vliv Orientu nebo staré Číny, kde byla tato nauka známa již před třemi tisíci lety (Pivoňková, 2009, s. 18). Z této doby, konkrétně od Konfucia je znám i výrok, že dítě za svůj obličej nemůže, ale dospělý je už za svůj zevnějšek plně odpovědný. Fyziognomie celý lidský obličej nebo jeho jednotlivé morfologické prvky dává do souvislosti s určitým typem chování nebo psychologickými charakteristikami jejich nositelů. Aristoteles ve spise Fyziognomika uvádí „Fyziognomie získává své poznatky z popisu pohybů, tvarů a barev, z návyků které se objevují v tváři, z růstu vlasů a ochlupení, z hladkosti pokožky, z hlasu, z ohebnosti částí těla a celkového charakteru těla. Obecně řečeno je mnoho tělesných znaků, které fyziognomové udávají o všech existujících typech vlastností, mít však jejich souborný katalog by bylo obskurní a nic neříkající. Je lépe vše učinit individuálně a s velkou přesností, tak dalece, jak jen je to možné.“ (Aristotle, 1996, dle Pivoňková, 2008, s. 21).

V souvislosti s výše uvedeným spisem byl v rámci fyziognomie člověk posuzován podle čtyřech srovnávacích rastrů, a to etnického, sexuálního dimorfismu, emočních stavů a zoomorfního rastru. Tyto kategorie měly typický tvar těla a tváře, jenž je charakterizoval a podle něhož byl posuzovaný člověk porovnáván. Za pomoci etnického rastru byly např. porovnávány tělesné znaky zkoumaného člověka s tělesnými znaky lidí odlišných etnik a na základě toho byly odvozovány jeho duševní vlastnosti. Např. řecký tělesný typ byl považován za dokonalý. Podobně etnocentrický přístup později vedl k fatálním důsledkům v podobě rasismu, fašismu nebo kolonialismu (Pivoňková, 2009, s. 21 – 22).

V dobách antiky tehdejší badatelé hledali souvislost mezi obličejem a psychickými vlastnostmi jeho nositele (Pivoňková, 2009, s. 25). Z Aristotelova spisu Fyziognomika vyplývá, že podobnost obličeje a vlastnosti daného člověka porovnávali a dávali do souvislosti s konkrétním zvířetem a pro něho typickými vlastnostmi. Rovněž se domnívali, že morfologické znaky nejsou stálé a tedy že v průběhu života

může docházet k proměnám výrazu v obličeji, v důsledku změny povahových vlastností a naopak (Aristotle 1936, s. 85-87).

Pokud zmiňujeme Aristotela, v souvislosti s historickým pojetím emocí, ten rozlišil city jako zvláštní složku duše a napsal: „ City pak myslím žádost hněv, strach, smělost, zkrátka všechno to, s čím je spojena libost či nelibost (Aristotle, 1937, s. 33, dle Nakonečný, 2000, s. 14).“ Zdůraznil pak jejich souvislost s tělem: „... patrně s tělem souvisí všechny duševní změny, odvaha klid, strach, soustrast, smělost, stejně i radost, láska a nenávisť, neboť při nich jest nějak zúčastněno i tělo (Aristotle, 1942, s. 26, dle Nakonečný, 2000, s. 14).“ Používal ale pro označení těchto stavů duše slovo afekt (pathé), zdůrazňuje, že vychází z duše a z těla, přičemž i ty stavy, které vycházejí z duše, jsou spojeny s tělem (Nakonečný, 2000, s. 14).

V období středověku a renesance byla nauka o fyziognomii v rámci učení o signaturách. To vycházelo z předpokladu, že nejen každý člověk, ale i všechny další přírodniny, jako zvířata, rostliny nebo hvězdy, prokazují své vnitřní hodnoty a sílu prostřednictvím vnějšího vzezření. Podobně od pozdního 15. století byla fyziognomie spjata s chiromantií (umění předvídat z ruky), nebo např. metoposkopií (předvídaní z čelních vrásek (Pivoňková, 2009, s. 26 – 27).

Zájem o antickou fyziognomii později oživil italský učenec Giambatista Della Porta (1535 - 1615), kdy ve svém spisu „De humana physiognomia“ nově komentuje a doplňuje svými ilustracemi zoomorfí srovnávací rastry fyziognomie (Pivoňková, 2009, s. 26).

V Čechách se učením o signaturách a později metoposkopií zabýval Tadeáš Hájek z Hájku (1525 - 1600), který svým spiskem „Aphorismos metoposcopicos“ předešel i svého učitele Jeronýma Cardana a tím také navázal na Aristotelův spis „Historia animalium“ (Pivoňková, 2009, s. 27 – 28). Při posuzování tváří starších mužů popisoval jednak povahu daného člověka, zároveň ale i např. odhadoval, jak tento člověk skoná (Malý, 1937).

V 18. a 19. století zájem o fyziognomii sílí, v tomto období je spojována zejména se jmény Charles Bonnet a dále Johann Kaspar Lavater (1741 - 1801). Druhý jmenovaný fyziognomii pojal jako nauku o poznání lidských vlastností z výrazu tváře, jejímž cílem mělo být zdokonalení člověka. Svými současníky byl mimo jiné také kritizován za nevědecký, ale pouze intuitivní přístup. Lavater se zaměřoval zejména na pevné části hlavy, především na profil obličeje. Za tímto účelem používal i zvláštní snímací zařízení (Schott, 1944). Lavater hovořil také o tom, že to jaký si děláme osobní úsudek o druhých lze učením zdokonalovat. Rozlišoval na základě toho fyziognomii přirozenou a umělou, přičemž ženy bývají, na rozdíl od mužů, v přisuzování psychologických charakteristik úspěšnější. Lavater apeloval na soudce slovy: „Jsou obličeje, u kterých je celá řada zločinů nemožná. Učte se proto znát tahy každého zločinu a tvary, v nichž zločin rád či nerad sídlí!“ na jeho myšlenky s teorií „vrozeného zločince,“ později navázal Cesare Lombroso (Pivoňková, 2009, s. 30).

Jak se Matiegka také zmiňuje, Lavater rozlišoval lidský život na jevy animální (fyzické), intelektuální a mravní. Jednotlivé části těla měly podle něho různou míru zastoupení, přičemž obličej považoval za představitele celého těla. Čelo až k obočí vnímal jako odraz rozumu, citový a morální život znázorňují tváře a nos, brada a ústa pak znázorňují život animální (Matiegka, 1913, s. 81-87). Mezi tělem a duší tedy podle Lavatera panuje harmonie a proto hezká povaha je spojena s hezkým výrazem v obličejí, špatná naopak s výrazem ošklivým, čímž navázal na Platóna a jeho pojetí dobra a krásy v rámci kalokagathie (Pivoňková, 2009, s. 31).

Když už se znovu dotýkáme Platóna, termín kalokagathia je složen ze tří starořeckých slov. *Kalos* (krásný), *kai* (a) a *agathos* (dobrý). *Kalos* označuje obvykle pozitivní atribut těla, *agathos* je používán jako pozitivní ohodnocení lidské duše. V souladu s tímto pochopením je celek člověka považován za složeninu těla a duše a harmonie člověka znamená krásu a dokonalost těchto dvou částí, jejich vzájemné vyladění. Tento ideál

pochází z helénstického Řecka, z doby vzniku Olympijských her (8. st. př. n. l.), kdy nehrála roli pouze rychlost a síla atletů, ale i čestnost a estetický dojem jejich hry, šlo tedy především o ideály férovosti a mravní dokonalosti a odměnou vítězům byl olivový věnec (Koucká, 2006).

Na Lavaterovo učení navázal systémem frenologie Franz Joseph Gall (1758 – 1828), který již jako malý hledal souvislosti mezi fyzickým vzhledem a duševními schopnostmi daného jedince. Jako badatele ho zajímal především vztah psychologie a tvaru lebky lidí a zvířat (Pivoňková, 2009, s. 34). Gall byl přesvědčen, že vnější uspořádání lebky je odrazem psychiky daného jedince (Matiegka 1913, s. 50).

Již dříve zmíněný Cesare Lombroso (1836 - 1909) rozpoznával zločince podle tzv. atavistických fyzických a psychických znaků. Jím pojmenovaný „Homo criminalis“ byl typický např. menší lebkou, užším čelem, mohutně vyvinutou dolní čelistí, orlím nosem, snědší pletí, méně znatelným pohlavním dimorfismem nebo neschopností se červenat. Jeho postupy identifikace byly využívány i v kriminalistické praxi (Matiegka 1913, s. 81-87). Komárek (2008) dále také uvádí, že Lombroso byl silně ovlivněn Darwinovou descendenční teorií. Podle něho lze u tzv. rozených zločinců (delinquente nato) rozeznat výrazné morfologické i psychické odchylky, poukazující k opičím předkům, stejně jako nejrůznější tvarové nepravidelnosti, menší pohlavní dimorfismus, menší citlivost vůči bolesti a obecně vzato takové duševní nastavení, které je typické pro „divochy“ (Komárek, 2008).

Na tomto místě bychom neměli opomenout osobnost Francise Galtona (1822-1911), jenž se rovněž zabýval vztahem lidských schopností a fyzickým vzhledem.

Galton byl Darwinovým bratrancem, jenž proslul jako lékař, soukromý vzdělanec, byl zakladatelem soustavného bádání o lidské dědičnosti a tvůrcem pojmu a koncepce eugeniky, jako aplikace „chovatelských“ postupů, za účelem „zlepšení lidského rodu“. Zasloužil se i o psychologii, meteorologii a aplikaci statistických metod v biologickém

zkoumání (Komárek, 2008). Galton dále také tvrdil, že inteligence je otázkou výjimečných sensorických a percepčních schopností, které se předávají z generace na generaci. Domníval se, že všechny informace získáváme prostřednictvím smyslů a tedy, čím je jedinec citlivější, tím je inteligentnější. V roce 1884 Galton administroval baterii testů, měřících takové proměnné, jakými byly velikost hlavy, reakční čas, ostrost zrakového vnímání, sluchové prahy a paměť pro viditelné tvary, více než dvaceti tisícům návštěvníků Londýnské výstavy. Ke svému zklamání ale zjistil, že význačné britské vědce nelze odlišit od obyčejných obyvatel na základě velikosti hlavy a že ostatní míry, jako je např. rychlost reakce se nevztahovaly k mírám inteligence (Atkinson, 2003, s. 431).

Galton se dále také zabýval vztahem fyzických znaků a psychických vlastností, na základě čehož odvozoval vlastnosti odsouzených osob. Metodu, o které je řeč nazýval „composite portaiture.“ Konkrétně se jednalo o překrývání několika fotografií, díky čemuž se snažil zjistit společné rysy různých zločinců. Podobně jako v předchozím zkoumání ale dospěl k závěru, že spojitost mezi závadovým chováním a rysy typickými pro zločince žádná není (Galton, 1879).

Současná psychologie zná termín typologie osobnosti. Termín typ vyjadřuje sdílený svéráz, charakteristiku, která je vlastní celé skupině lidí, nikoli všem, ale jen některým lidem, kteří mají něco výrazně společného a kteří se od sebe v řadě dalších znaků liší (Nakonečný, 1995, s. 135).

Mezi představitele tohoto směru řadíme např. H. J. Eysencka, C. G. Junga, který proslul svojí typologií extravertů a introvertů, dále představitel konstituční typologie E. Kretschmera. Tato typologie vychází ze souvislosti mezi znaky utváření těla a psychickými vlastnostmi. Základními typy stavby těla jsou podle Kretschmera typ astenický, pyknický a atletický. Dalším představitelem je např. Američan W. H. Sheldon, který ve své typologii rovněž vychází z korelace tělesných a psychických vlastností, na rozdíl od Kretschmera postupoval ale statisticky (Nakonečný, 1995, s. 135 - 151).

Kdo s nimi naopak polemizoval a zastával názor, že typologie jsou spíše ideální případy, ke kterým se nedospívá exaktním výzkumem konkrétních lidí, ale jsou odvozovány racionálně, nikoli empiricky, byl Allport. Konstatuje, že někteří lidé se těmito ideálními typům jen v určitém stupni přibližují. Ideální typy byly objeveny u psacího stolu, nikoli v laboratoři (Nakonečný, 1995, 135 - 151).

3 PRVNÍ DOJEM (UTVÁŘENÍ PRVNÍHO DOJMU)

Většina z nás se denně při nejrůznějších příležitostech setkává s novými tvářemi. Někoho sotva zaregistrujeme, na druhého máme nutkání podívat se opakovaně. To jak druhého člověka vnímáme a jak on vnímá nás je velmi důležité nejen pro první setkání, ale i pro další utváření nových vztahů.

Člověk si první dojem vytváří podle toho, jak na něj druhá osoba působí právě v tu chvíli, ale důležitou roli hrají i vlastní zkušenosti. Způsob vnímání druhého člověka lze samozřejmě na základě dalších zkušeností změnit, ale zabere to mnohem více času a vyžaduje to, na rozdíl od prvního dojmu, který bývá spíše vedený intuicí, více energie a vědomou aktivitu (Metelková, 2011). V této souvislosti se můžeme setkat s často užívaným pojmem tzv. haló-efektem. Pokud budeme opět vysvětlení tohoto pojmu hledat v psychologickém slovníku, dozvíme se následující: „Posuzování lidí podle prvního a celkového dojmu na pozorovatele. Efekt bývá tvořen z poloviny vzhledem, ze čtyřiceti procent hlasem, z deseti procent obsahem sdělení. Patří k největším omylům v sociálním vnímání“ (Hartl, 2004). Tento jev v utváření dojmu o druhém člověku poprvé pojmenoval E. L. Thorndike. Podstatou haló - efektu je, že na základě jednotlivých znaků, kterými se člověk nechá u druhé osoby unést, pak usuzuje na přítomnost dalších znaků (Metelková, 2011). Podle Strnadové (2006) se haló-efekt týká jednotlivců, u nichž je jedna vlastnost nápadnější, dominující (například pohotovost, nadšení). Je také možné, že vnímáme určitou osobnost poprvé, jako novou, neznámou. Její projevy tak mají situační charakter, extrémnější formu, pro daného jedince spíše

výjimečnou. My ho ale vnímáme jako projev pro onoho člověka charakteristický. Haló-efekt způsobuje, že pak jedince vnímáme pod vlivem prvního dojmu velmi dlouho, nejsme schopni korigovat své postoje a dívat se na něj objektivněji (Strnadová, 2006). Jak dále ale také Rubešová uvádí, v případě atraktivity se haló-efekt projevuje tak, že atraktivním lidem bývají přisuzovány pozitivnější vlastnosti. Naopak lidé s maskulinními znaky mohou být považováni za agresivnější a dominantnější. Ač haló - efekt má určitou evolučně fixovanou složku, neznamena to, že by naše soudy o daném člověku nemohly být odlišné od jeho vzhledu. Hodnocení odvozené od určité kategorizace může být následně ovlivněno získáním dodatečných informací o daném jedinci (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 224 – 225).

Za účelem zjištění toho, jak rychle si lidé utvářejí první dojem, byly na Carleton University v kanadské Otawě, provedeny tři na sebe navazující studie, kdy účastníci studie měli zhodnotit vzhled webových stránek. Ze studií vyplynulo, že účastníkům zkoumání stačilo pouze 50 milisekund na to, aby si utvořili dobrý první dojem (Lindgaard, 2006). První dojem může být proto mylný, protože si zaškatulkujeme toho druhého podle momentálních okolností a stačí nám k tomu jen velmi málo času (Metelková, 2011).

Psycholog F Heider, na jehož výzkumy navázali v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století mnozí další, jako první uvedl do sociální psychologie pojem atribuce. Pro vysvětlení, jde o připisování, tedy atribuční tendencí je myšlen sklon vysvětlovat si určité jednání osob tím, že jim připisujeme příčiny. Proto také hovoříme o tzv. kauzální atribuci. Takovéto připisování příčin má důsledky pro jednání s dotyčným člověkem, o nichž bude zmínka níže (Helus, 2011, s. 208).

Při utváření prvního dojmu se také často dopouštíme vlastních chyb, které utváření prvního dojmu mohou významně ovlivnit.

3.1 Efekt primárnosti

Znamená, že rysy posuzované osoby, zaznamenané jako první, mají větší vliv na formování prvního dojmu. První rysy vytvářejí kontext, dle kterého si vykládáme ostatní rysy. Pokud se posuzovatelé domnívají, že jsou jejich výsledky důležité a mají-li dostatek času, mohou efekt primarity do jisté míry eliminovat (Výrost, Slaměník, 2008, s. 185).

3.2 Atribuční chyba

Nyní se dostáváme k výše zmíněné atribuci. Dle psychologického slovníku je touto chybou obecné zkreslení procesů přisuzování, které se projevuje tím, že při vysvětlování chování ostatních lidí má člověk sklon nadhodnocovat osobní vlastnosti člověka a podceňovat úlohu situace a prostředí (Hartl, 2004). Metelková dále také uvádí, že k atribuční chybě dochází v důsledku toho, jak vnímáme chování své a chování druhých. To, že se chováme tak a ne jinak lze jednoduše vysvětlit tím, že je toto chování ovlivněno buď vnějšími, nebo vnitřními příčinami. Vnější jsou pak dány samotnou situací, kdežto vnitřní se odvíjejí od vlastností a dispozic daného člověka (Metelková, 2011). Pokládáme si často otázku: „Je chování tohoto člověka spíše výsledkem jeho vlastností/dispozic, anebo vnějších okolností?“ Můžeme si dát práci s hledáním co nejsprávnější odpovědi, na základě důvěryhodných podkladů, k čemuž často ale nedochází a jsme v takovém případě vystaveni pravděpodobnosti atribuční chyby (Helus, 2011, s. 208 – 209).

Jedním z hlavních úkolů atribuce, s nímž se denně setkáváme, je tedy rozhodování, zda pozorované chování prozrazuje něco jedinečného o osobě, jejích postojích, osobnostních vlastnostech, apod., nebo něco o situaci, ve které osobu pozorujeme. Jestliže usoudíme, že osoba má něco, co je primárně odpovědné za její chování, potom se náš úsudek nazývá vnitřní, neboli dispoziční atribuce. Pokud dospějeme k závěru, že za chování je zodpovědná nějaká vnější příčina, např. peníze, společenské normy, strach, apod., pak se náš úsudek nazývá vnější, tedy situační atribucí (Atkinson, 2003, s. 611 - 615). Jako první si toho, že více

vnímáme chování jedince a bereme jej takové, jak se nám jeví, na úkor pozornosti, kterou věnujeme okolnostem, všiml Fritz Heider, zakladatel moderní teorie atribuce. Prokázalo se, že jsou podceňovány situační příčiny chování a naproti tomu zbrkle hodnotíme dispozice určité osoby. Pokud sledujeme někoho, kdo se chová agresivně, jednoduše zhodnotíme, že nejspíš jde o agresora, ač může jít o chování vzniklé jen z určité situace. Máme určitý vzorec příčiny a následku v lidském chování, jež přeceňuje osobu před okolnostmi (Ross, 1977).

3.3 Pygmalion efekt (Rosenthalův efekt)

Jde o situaci, kdy se člověk začne chovat způsobem, který od něho očekávají druzí (Hartl, 2004). Tento efekt byl nazván podle Rosenthala, který na základě experimentů ukázal, že chování dětí je závislé na tom, co se od nich očekává. Experimenty probíhaly na základních školách tak, že učitelé obdrželi seznamy „údajně“ velmi nadaných žáků, přičemž žáci na seznamu byli ale vybráni náhodně. Učitelé byli tímto seznamem ovlivněni natolik, že tyto žáky hodnotili lépe než ostatní (Metelková, 2011).

3.4 Projekce

Při setkání s druhým člověkem si někdy uvědomíme, že ten druhý je nám v něčem podobný, což samo o sobě není nic špatného, chyba nastává tehdy, kdy druhému začneme připisovat další naše kladné nebo záporné vlastnosti. Automaticky pak očekáváme, že se dotyčný zachová naprosto stejně jako bychom se zachovali my nebo mu začneme podsouvat motivace jednání, které si v podobné situaci sami sobě neradi přiznáváme (Metelková, 2011). Všichni disponujeme nějakými nežádoucími charakterovými rysy, které nechceme přiznat ani sami sobě. Nevědomý mechanismus projekce nás chrání před poznáním našich nežádoucích vlastností tím, že je v přehnané míře připisujeme druhým lidem (Atkinson, 2003, s. 515). Nenávist ve vlastním nitru lze „ošetřit“ obranným mechanismem projekce, neboli „podle sebe soudím tebe“: nenávist se sice nepodařilo odstranit z vědomí, je však přičítána někomu

jinému, nejčastěji tomu, koho sami nenávidíme (Říčan, 2009, s. 228). Pokud budeme vysvětlení tohoto pojmu hledat opět ve slovníku, přečteme si, že: „Projekce je obranný mechanismus neuvědomovaného přenášení subjektivních, případně podvědomých přání, motivů a pocitů na jiné osoby či situace“ (Hartl, 2004).

3.5 Stereotypy

Pojem stereotyp můžeme vysvětlit jako navyklý způsob jednání, automaticky používaný pohybový, mluvní nebo myšlenkový návyk, jehož změna je nesnadná, provázená nelibými emocemi, jako je tomu např. u parazitních slov, nebo způsobu chůze (Hartl, 2004). Pokud budeme o stereotypech hovořit ve vztahu k hodnocení druhých, pak např. již zmíněný haló-efekt je právě důsledkem stereotypního vyvozování osobnostních dispozic z vnějších znaků, např. tvářových charakteristik posuzovaného jedince. Díky tomu můžeme pak osoby s maskulinními rysy tváře považovat za agresivnější a dominantnější, naproti tomu atraktivním lidem můžeme automaticky přisuzovat pozitivní vlastnosti. Hodnocení pomocí této kategorizace může být oslabeno dodatečným získáním informací o daném jedinci (Havlíček, Rubešová 2009, s. 224 - 225).

3.6 Efekt novosti

Neboli také zákon novosti čerstvosti nebo bezprostřednosti spočívá v tom, že člověk je nejvíce ovlivněn tím, co právě prožil. Při pokusech s volným vybavováním si jsou položky na konci seznamu snadněji a více vybavovány než položky ze střední části seznamu (Hartl, 2004). Podle Výrosta a Slaměníka (2008) přisuzuje větší vliv pozdějším informacím na formování prvního dojmu. Nedochozí k němu ale příliš často (Výrost, Slaměník, 2008, s. 185).

4 OBLIČEJ

Hebrejské slovo *paním* (p-n-h), řecké *prosópon* nebo ruské slovo *licó* znamenají jak osobu, tak také obličej, tvář, výraz. S ruským a

polským *licó* souvisí české líce, líc, líčiti (se) a obličej, snad i gótské *wlits* (vzhled, podoba, tvář), staronorské *líta* (hledět, vidět) a tudy i německé *Ant-litz*, obličej. Řecké *pros-ópon* souvisí zřejmě s kořenem *óps* (oko, tvář, podoba, obličej) a slovesem *opsomai* (vidět, hledět), kdežto předpona naznačuje opozici či vstřícnost. Ke stejnému hebrejskému kořeni *p-n-h* patří významy jako „obrátit se, čelit“, „tvář“ a „osoba“. Souhrnem lze tedy říci, že je tu jednak zřejmá a podstatná souvislost osoby s tváří a výrazem, který se soustřeďuje zejména do pohledu očí, jednak význam opozice, vstřícného postavení „tváří v tváří“, a konečně důležitý význam „před tváří“, tj před očima někoho jiného, který pak může příslušné věci posoudit a dosvědčit (Sokol, 2002).

Percepce obličeje a rukou je pro naši orientaci ve společnosti, odhadování vlastností neznámých nebo velmi málo známých osob, velmi důležitá. Vezměme si např., jak těžko by se nám komunikovalo s člověkem, který např. v důsledku úrazu, ztratil většinu obličeje (Komárek, 2009). Komárek dále také uvádí, že ač úhlední mladí lidé jsou hříčky přírody, hezcí staří lidé jsou umělecká díla. V návaznosti na dříve řečené se také přiklání k názoru, že v určitém věku si za svůj „ksicht“ můžeme sami (Komárek, 2009, s. 9 - 10).

4.1 Morfologie obličeje

Lidský obličej se skládá ze tří základních vnitřních krajin, které obsahují hlavní obličejové struktury, jimiž jsou oči, nos a ústa. Partie okolo těchto tří „dominant“ mají velmi širokou variabilitu v rámci jednotlivých populací. Individuální výraz obličeji dodávají oblasti čela a brady a celkový tvar obličeje. V odborných antropologických textech je zmiňováno zejména deset základních tvarů. Jedná se o **eliptický, oválný** - zužující se k bradě, **oválný** - zužující se k temeni, **kulatý, obdélníkový, čtvercový, romboidní, trapézoidní, obráceně trapézoidní a pětiúhelníkovitý** (Pivoňková, 2009, s. 57).

Velmi významným znakem v lidském obličejí jsou oči a jejich okolí. Například nadočnicové oblouky nebo obočí jsou jako jedny ze znaků

sexuálního dimorfismu významným rysem k rozpoznání pohlaví (Blažek, 2009, s. 109 - 110). Během antropogeneze došlo právě u očí k mnoha změnám. Patrně tou nejvýznamnější a současně nejdůležitější je frontální orientace očnic, která má souvislost se stereoskopickým viděním. Dále za jednu z nejvýznamnějších variabilit v morfologii obličeje, považujeme tvar oční štěrbin. Tato různost má souvislost s lidskou adaptací na klimatické podmínky. Jsou rozlišovány čtyři základní typy oční štěrbin, přičemž mandlovitý a polomandlovitý je typický pro asijskou populaci a vřetenovitý a polovřetenovitý, typický spíše pro evropskou populaci. Rozdíly jsou také patrné ve velikosti oční štěrbin. Zde rozeznáváme úzkou, střední a širokou, přičemž pro severské asijské populace je typická spíše úzká, naopak u afrických převážně široká. Samostatným rysem typickým pouze pro část asijské populace je tzv. mongolská řasa (*plica mongolica*), malý kožní záhyb u vnitřního očního koutku (Pivoňková, 2009, s. 67 - 68).

V proměnách velikosti zornic se hledají souvislosti s lidskými typy. Zjišťovalo se také mimo jiné, jak reagují zornice v případě nepříjemných zážitků. Například ve stavu hrůzy a děsu se téměř vždy rozšiřují. Pokud je negativní působení delší, dochází naopak k zúžení zornic, jako reakce na odpor k tomu co právě vidíme. Jak Vávra (1990) dále uvádí, velmi zajímavá jsou také zkoumání významu, jaký přisuzují muži velikosti zornic u žen. Pro tato zkoumání se používají tzv. fotografická dvojčata, přičemž na jednom snímku je žena s rozšířenými zornicemi a na druhém totožná žena se zúženými. Muži zpravidla jako příjemnější označují ženu s širokými zorničkami. Muži dále uvádějí, že ženy s malými zorničkami na ně působí méně atraktivně. V situaci, kdy v roli posuzovatelek žen jsou rovněž ženy, bývá reakce opačná, ženy s velkými zorničkami vnímají spíše negativněji, jako ty, které se vnucují a jsou méně sympatické (Vávra, 1990, s. 124 - 134).

Dalším významným znakem v lidském obličeji je bezpochyby nos. Jeho tvar patří k velmi významným morfologickým charakteristikám lidského obličeje. Pro příslušníky evropských populací je typický velký a vyčnívající nos. Jedná se pravděpodobně o adaptační znak na suché a

mrazivé podmínky, které na území Evropy v období doby ledové vládly. Delší nos umožňuje lepší zahřátí vdechovaného vzduchu. Oproti tomu pro nosy asijských a afrických populací je typický plochý a minimálně vyčnívající nos. Tyto rozdíly se projeví i v označení prvních evropských cestovatelů na území Afriky a Asie, kde byli nazýváni „nosatci“ nebo „velkými nosy“ (Pivoňková, 2009, s. 66 - 67).

V tomto výčtu samozřejmě není možné opominout ústa, která mezipopulačně dosahují největších rozdílů, a to zejména jejich vnější červené části. U evropských a asijských populací je tato část vyvinuta spíše méně, ve srovnání s tím, jak je rozvinuta u populací centrální Afriky. Z hlediska evoluce má červené zbarvení rtů patrně význam zejména v sexuální komunikaci. Intenzita tohoto zbarvení se mění např. během sexuálního vzrušení (Pivoňková, 2009, s. 67). Kontrast jasu jednotlivých částí obličeje, tedy i rtů je u žen vyšší než u mužů (použitím make-upu ženy tento kontrast záměrně ještě zvyšují). Zejména u bělochů je patrný velký kontrast mezi pokožkou obličeje a rtů. Červené rty byly, napříč geograficky a časově rozličnými kulturami, považovány za atraktivnější, zřejmě právě pro změny spojené se sexuálním vzrušením (McKeegan, 2010). U africké populace s tmavou pokožkou je barevný kontrast nahrazen výrazně velikostí červené části rtů (Pivoňková, 2009, s. 67).

4.2 Percepce a vývoj percepce lidského obličeje

Tvář je vizitka, kterou oslovíme partnera ještě dříve, než se začneme představovat a odhalíme své zájmy, profesi nebo dosažené vzdělání. Jakým způsobem ale obličej vnímáme?

Obličej vnímáme jako zvláštní kategorii pozorovaných objektů, odlišnou od jakýchkoli ostatních. Vnímání objektu, což platí právě především pro obličej, je založeno na rychlém přesouvání pohledu z jednoho bodu na druhý, především tedy mezi levým a pravým okem, špičkou nosu, rty, obrysem obličeje, s tím, že celkový „ostrý“ obraz je sestaven až v mozku. Tento optický náčrtník je jeden z mechanismů krátkodobé paměti, na němž se podílí hipokampální oblast v limbickém

systemu. Jde tedy o vysoce složitý a koordinovaný proces. Součástí mozku je zrakový analyzátor, který obsahuje množství okrsků. Jeden z nich, týlní obličejová část, se aktivuje právě při sledování obličeje (Blažek, 2009, s. 85 - 92). Jestliže nějaký předmět zaujme naši pozornost, můžeme na něj upřít pozornost prostřednictvím rychlých a skokových pohybů, které se nazývají sakadické. Ty velmi rychle přivedou do osy pohledu jamky očních sítnic, což je místo s nejvyšší rozlišovací schopností. Bylo zjištěno, že oční pohyby směrem ke zrakovému cíli a přesuny pozornosti sdílejí společnou, a to oboustrannou neuronální síť tvořenou vymezenými poli čelní a temenní kůry (Koukolík, 2003, s.149). Při samotné aktivaci oblastí ve zrakové kůře během percepce obličeje, můžeme vnímat určitou funkční asymetrii mozku. Vnímání obličeje je spojeno především s pravou polovinou mozku. Obličej je nejdříve zpracován v primární zrakové kůře, kde proběhne analýza jednotlivých složek a rozpoznávání známosti nebo odlišnosti pozorovaného obličeje. Následně se limbický systém zabývá rozeznáváním mimických výrazů obličeje, na základě kterých dotyčný jedinec může určit náladu pozorovaného jedince (Blažek, 2009, s. 116 - 120).

Jak je známo, předpokládá se, že je vrozené tříbodové schéma pro identifikaci obličeje novorozence. Tříbodové je chápáno ve smyslu dvě oči a pod nimi ústa. Pro novorozence je tato preference typická již několik hodin po porodu (Blažek, 2009, 118). Během ontogeneze můžeme rozlišit vývoj několika stádií percepce obličeje, jakými jsou kategorizace pohlaví, vztah k rase, rozlišení známých tváří nebo mimických výrazů. Různé studie potvrdily, již u šesti měsíčních dětí, preferenci atraktivních tváří a také bylo potvrzeno, že již v tomto věku jsou děti schopny rozpoznat známou a neznámou tvář (Blažek, 2009, 119). Dítě se učí rozpoznávat tvář matky jako prototyp ženské tváře a od této kategorie dokáže odlišit tvář mužskou. Schopnost rozpoznávat tváře různých populací, tzv. efekt jiné rasy a dalších obličejových atributů, jakými je atraktivita, mimické výrazy, apod., se vyvíjí obdobným způsobem (Blažek, 2009, s. 117). Shodně i Kahana-Kalman (2001) uvádí,

že děti se učí rozpoznávat mimické projevy v závislosti na známosti obličeje, přičemž nejvyšší pozornost je věnována mateřskému obličeji. Studie potvrdily, že tří a půl měsíční děti věnovaly podstatně větší pozornost známému mateřskému obličeji a více reagovaly na projevenou emoci matky, než na emoci prezentovanou neznámou osobou, a to i v případě, kdy mezi jednotlivými projevy byla časová prodleva. Děti projevovaly více šťastných reakcí na úsměv vlastní matky než na úsměv cizí, apod. (Kahana-Kalman, 2001).

Budeme-li se zabývat tím, co ovlivňuje naši percepci obličeje v dospělosti, pak obecně také platí, že ve vnímání lidského obličeje hraje významnou roli situace, ve které druhou osobu sledujeme. Jak uvádí Lindová (2009), dle studií Exlina a jeho kolegů z 60. let se pokusné osoby dívají více na experimentátora, když poslouchají, než když samy hovoří. Exlinův tým rovněž dospěl k závěru, že k intenzivnějšímu kontaktu dochází, pokud jsou probírány méně osobní otázky. Významnou roli pro směr pohledu mají také vzájemné sympatie. Platí, že intenzita vzájemných pohledů je silnější, pokud v konverzační skupině vládne sympatie, než když je tomu naopak. Podobně pokud jeden z komunikačních partnerů zastává vyšší postavení, lidé s nižší pozicí ho sledují více (Lindová, 2009, s. 107 - 109). Platí také, že lidé jsou velmi citliví na směr pohledu, v důsledku čehož jsou schopni rozlišit i drobné odchylky. Směr a intenzita pohledu se s narůstajícím věkem liší např. podle tématu rozhovoru, situace, osobnostního založení nebo role v konverzaci (Anstis, 1969). Bylo zjištěno, že účastníci výzkumů prokazují výraznější preference pro přímý pohled při posuzování atraktivity u „šťastné tváře“, než tomu bylo u tváří se „znehuceným“ výrazem. Tento efekt přitažlivosti k přímému pohledu byl zjevný, především pokud šlo o posuzování osob opačného pohlaví. Další studie naopak neprokázaly zaujatost k opačnému pohlaví, pokud dotazy zkoumání směřovaly k posouzení sympatií hodnocených tváří. Tyto závěry naznačující zaujetí pro opačné pohlaví se šťastným pohledem a ne se zhnuseným pohledem. Jde zřejmě o částečně adaptivní mechanismus usnadňující

výběr partnera při páření, jehož základem je preference tváře (Conway, 2008). Přímý pohled a vyhledávání očního kontaktu směrem od druhé osoby k nám, může mít na nás různý vliv, na její následné hodnocení, neboť na naší straně dochází k vyhodnocování informací z několika zdrojů. Nehodnotíme pouze její sociální pozornost – směr a míru pohledu, ale také např. míru fyzické atraktivity, vhodnost přímého pohledu do očí, v dané kulturní a sociální situaci, ale také z mimického výrazu můžeme číst emoční stav dané osoby (Lindová, 2009, s. 107 - 120).

Trnka (2009) uvádí, že ženy jsou obecně považovány za schopnější ve vyjadřování emocí než muži a celkově mají více expresivní obličej. Dle uvedeného autora panují i názory, že ženy samy sebe hodnotí jako více bezprostřední, což bývá zdůvodňováno tím, že nejsou vystavovány tolik společenskému tlaku směřujícímu k potlačování emocí, jak tomu bývá spíše u mužů. Podle něho také platí, že ženy rovněž věnují více času než muži, sledování tváří jejich interakčních partnerů, což by mohlo vysvětlovat jejich výhodu v čtení neverbálních projevů. Panují o tom názory takové, že tyto mezipohlavní rozdíly v komunikaci jsou výsledkem genderově specifické socializace. Za zmínku stojí také to, že byl prokázán rozdíl v rozpoznávání jednotlivých typů emocí u třech typů výrazů, a to překvapení, strach a znechucení, kdy ženy tyto výrazy rozpoznávaly lépe než muži (Trnka, 2009, s. 159 – 160), více viz dále.

4.3 Emoce

Tato podkapitola je věnována emocím, které jsou nejvíce patrné především v lidském obličejí. Je zaměřena na to, co to vlastně emoce jsou, jaká je jejich funkce, jaké základní druhy emocí rozpoznáváme a jaké je naše vnímání emocí druhých osob.

4.3.1 Definice emoce

Nezákladnější pocity, které prožíváme, zahrnují nejen motivy jako hlad a sex, ale také emoce jako radost a vztek. Emoce mohou aktivovat a zaměřovat naše chování stejným způsobem jako základní motivy. Emoce mohou také doprovázet motivované chování. Ač mezi motivy a emocemi

existují podobnosti, je třeba je rozlišovat. Emoce jsou spouštěny z vnějšku, zatímco motivy zevnitř. Emoce jsou tedy obvykle, na rozdíl od motivů, spouštěny vnějšími událostmi a emoční reakce směřují k těmto událostem (Atkinson, 2003, s. 388).

Emoce jsou psychickým prafenoménem, který má zásadní význam pro regulaci chování, neboť jsou podstatou jeho motivace i jeho organizace na základě individuálních zkušeností (učení), určují vzorce apetencí a averzí, tedy toho, co nás přitahuje a co odpuzuje, toho, co bude naučeno a co nikoli. Jako takové mají podstatný vliv na duševní život člověka, jemuž cítění dává jedinečný zážitkový akcent (Nakonečný, 2000, s. 8).

Emoce ovlivňují náš každodenní život, jsou jeho důležitou součástí, ovlivňují náš kontakt s ostatními lidmi, naše chování a jednání. K jejich vyjádření využíváme mimiky. Smyslem emocí je připravit druhého člověka na to, co od nás může očekávat (Blažek 2010, s. 61).

V literatuře se také objevuje rozlišení pojmů emoce a cit. Dle Nakonečného (2000) L Schmidt Atzert soudí, že emoce není totéž co cit a že pojem emoce se užívá ve dvou významech. Jeden se vztahuje k prožívání (někdo např. řekne, že má úzkost), ale to je vhodnější označovat termínem cit. Druhý význam je globálnější a zahrnuje vedle citu tělesný stav a tzv. výraz. Pojem emoce je nadřazen pojmu cit. Někteří psychologové poukazují na rozlišení emocí a smyslových dojmů organického původu, jako např. pocity hladu a únavy. Nejednotný přístup k tématu emoce, resp. city, vyjadřují zejména rozdíly v behavioristickém a fenomenologickém pojetí, kdy behavioristé pojem cit nepoužívají, neboť ho jako stav vědomí považují za nehodný vědeckého zkoumání (Nakonečný, 2000, 8 - 9).

4.3.2 Funkce emocí

Emoce mají funkci především v psychické regulaci činnosti individua. Zároveň také platí, že je lze z dynamického celku psychického

dění jen uměle vyabstrahovat (Nakonečný, 2000, s. 29).

Emoce aktivují naše chování, mobilizují rezervy, ovlivňují učení, zapamatování a určují postoje k věcem, jevům i druhým osobám (Blažek 2010, s. 57).

Na základě orientace v životním prostředí, jedná individuum tak, aby vytvořilo optimální podmínky pro sebe a pro ostatní. To se děje na základě integrace poznávání, hodnocení a jednání. Základnou této integrace jsou právě emoce, které mají funkci hodnotící a motivační, vyjádřené základní dimenzí vztahů k životnímu prostředí, apetencí/averzí, neboť základní dimenzí emocí je prožívání příjemného a nepříjemného. Druhou dimenzí je vzrušení, které aktivuje organismus a připravuje ho k jednání. Ve výše uvedené hlavní funkci emocí, tedy psychické regulaci činnosti individua, se uplatňují dílčí funkce, jimiž jsou:

–**hodnocení** – jehož význam spočívá ve zpracování a identifikaci významu informací pro život. Kritériem jsou trvalejší i aktuální motivy činností, resp. získané odměny a tresty.

–**integrace** – emoce integrují dílčí psychické funkce poznávací a motivační v jednotně fungující celek, prožívání.

–**motivace** – z orientace v dané situaci vyplývá často nutnost jednat tak, aby byl daný stav aktuálně nebo v budoucnosti transformován ve stav žádoucí.

Obecně platí, že emoce organizují vnitřní dynamiku psychiky v jednotně fungující celek a vnější projevy této vnitřní organizace v chování. Tato organizace má z vývojového hlediska určité vrozené základy, které se pomocí učení transformují ve fungující dynamický systém interakcí mezi jedincem a životním prostředím (Nakonečný, 2000, s. 30-31).

4.3.3 Základní druhy emocí

Jak uvádí Trnka (2009), Paul Ekman se posledních několik desítek

let snaží dokázat, že základní mimické vzorce emocí jsou shodné ve velkém množství kultur. V souvislosti s tím provedl rozsáhlý výzkum rozpoznávání mimických výrazů, a to v 21 zemích světa. Bylo zjištěno, že ve většině případů lidé rozpoznávali mimické výrazy správně. Zmiňuje dále, že Ekman v souvislosti s tímto výzkumem dospěl k tomu, že existuje 6 základních mimických výrazů emocí, které mají napříč různými kulturami rozpoznatelný výraz. Jedná se o vztek, strach, znechucení, smutek, překvapení a radost. Později z tohoto výčtu vynechal výraz pro překvapení (Trnka, 2009, s. 144).

S ohledem na téma této bakalářské práce, je popis jednotlivých emocí zaměřen především na to, jak se projevují v lidském obličejí.

4.3.3.1 Vztek

Vztek je patrně jedna z nejnebezpečnějších emocí. Má se za to, že člověk může snáze ublížit, součástí této emoce je riziko ztráty kontroly. Zvláště děti, pokud se rozzlobí, reagují automaticky tak, že zaútočí na své rodiče nebo dospělého. Jsou schopny se dokonce naučit ovládat viditelné znaky vzteku. Dívky a chlapci se učí dokonce odlišně ovládat svůj hněv, kdy dívky potlačují projevy hněvu před kýmkoli, oproti tomu chlapci jsou vedeni k tomu, aby svoji zlost projevili vůči vrstevníkům, pokud je vyprovokovali (Ekman, 2003, s. 78).

Ač při vzteku nastávají výrazné změny v každé ze tří částí obličeje (čelo, oči, ústa), nemusí nastat současně a nemusí být zcela zřejmé, že osoba je naštvaná (Ekman a Friesen, 2003, s. 82). Během této emoce je obočí sníženo a staženo k sobě, oční víčka napnutá a oči se dívají upřeně. Rty jsou buď pevně sevřené, nebo uspořádány do čtverce. Může ale také dojít k semknutí a odhalení zubů. Rovněž může dojít k vysunutí brady směrem ven a vzhůru. Může být také zvýrazněna bradorettní rýha a na bradě se mohou objevit vrásky. Může dojít také k rozšíření nosních dírek (Ekman a Friesen, 2003, s. 82 – 89).

4.3.3.2 Strach

Často také strach z nebezpečí mobilizuje úsilí cílené na snížení nebo zamezení újme (Ekman a Friesen, 2003, s. 47). Je vrozené, že člověk má strach ze ztráty života a z bolesti. Strach je také velmi nakažlivý, rychle se šíří, na základě alarmujících zpráv. Ve spojení s únikovou reakcí, spočívá jeho funkce v ochraně před nebezpečím (Nakonečný, 2000, s. 255).

Pro strach je charakteristické, že je patrný ve všech třech partiích obličeje. Obočí je během této emoce zvednuté, může se mezi ním objevit i vráska. Oči jsou otevřené, obočí zvednuté. Spodní víčka bývají napnutá. Rty mohou být stažené, případně i pootevřené. Na čele se mohou objevit horizontální vrásky (Ekman a Friesen 2003, s. 50-61).

Mezi nejzásadnější fyziologické příznaky strachu patří útlum vylučování slin, vystoupení studeného potu, naskakování „husí kůže“, váznutí dechu, zrychlený tlukot srdce, bledost, apod. Individuum prožívající tuto emoci může také křičet, prosit o pomoc, atd. (Nakonečný, 2000, s. 257).

4.3.3.3 Znechucení

Sociálně je velice nakažlivé a představuje, jak pro jedince, tak pro okolí významné varování před škodlivými, nebezpečnými či jedovatými látkami (Kramulová, 2012). Člověk je zhnusen nejen pohledem na zkažené, špinavé, nechutně vyhlížející jídlo, ale např. i chováním jiného člověka nebo politickými poměry (Nakonečný, 2000, s. 283).

Nejvýrazněji se tato emoce projevuje na ústech a nose. V menší míře pak u dolních víček a na obočí. Horní ret je nadzvednut, zatímco dolní může být zdvižen, ale i pokleslý. Nos je zvrásněný, dolní víčka jsou tlačena vzhůru, obočí bývá sníženo (Ekman a Friesen 2003, s. 68). Jak výrazné budou tyto projevy, záleží samozřejmě na intenzitě prožívané emoce.

Platí, že čím intenzivnější emoce znechucení je, tím více se projevuje v oblasti nosu a úst a současně v oblasti očí a čela. U očí dochází k jejich zúžení. Pod nimi se objeví vrásky. Zmíněné pokrčení nosu není v tomto případě podmínkou (Ekman a Friesen 2003, s. 68-69).

4.3.3.4 Smutek

Smutný člověk má smutnou mimiku, někdy doprovázenou slzami, charakteristické držení těla. Naladí nás na stejnou vlnu, a to se nám nelíbí. Smutek je emocí, kterou se člověk snaží nejvíce ze všech setřást (Kramulová, 2012).

Pocit smutku je pasivní cit. Darwin o smutných osobách napsal, že si už nepřeje žádnou akci, ale jen zůstat nehybní a pasivní a nebo se jen občas pohupovat sem a tam (Ekman a Friesen 2003, s. 114). Člověk se stává malátným, obličej bledne, svaly ochabují, hlava pouze visí na hrudi, rty, tváře a dolní čelist klesají svojí vahou dolů. V případě extrémního smutku je mimické svalstvo lehce napjaté, vnitřní partie obočí zvednutá a dolní víčko je rovněž zvednuté vzhůru, což utváří výraz smutných očí. Mezi obočím může vzniknout vráska. Ústa mohou vypadat, jako když se člověku chce plakat, někdy se do výrazu zapojí i čelo, které v kombinaci s ostatními dříve uvedenými znaky navozuje smutný výraz obličeje. Výraz úst může být tak trochu dvojznačný, neboť pokud není doplněn smutným výrazem očí, může působit spíše jako pohrdání (Ekman a Friesen 2003, s. 114).

4.3.3.5 Překvapení

Tato emoce je velmi krátká, neboť rychle přechází v jinou emoci. Vzniká v důsledku neočekávané události, na kterou člověk nebyl připraven, zaskočila ho. Nejčastěji přechází překvapení do strachu, jelikož neočekávané překvapení má často hrozbu nějakého nebezpečí (Ekman a Friesen 2003, s. 34-36).

Podobně jako u jiných emocí rozlišujeme různé formy překvapení,

od mírného, až po extrémní, které označujeme jako šok (Ekman a Friesen 2003, s. 37).

Při této emoci dochází ke změnám ve všech třech partiích obličeje, ne vždy ale musejí být tyto partie zapojeny současně. Důležitá je intenzita emoce a především to, se kterou další emoci je překvapení spojeno.

Při překvapení se často na čele objevují horizontální vrásky, dochází ke zvednutí a svrštění obočí, oči bývají rovněž zvednuté „vytřeštěné“, dolní čelist bývá pokleslá a ústa otevřená (Ekman a Friesen 2003, s. 38-43).

4.3.3.6 Radost

Úsměv, který je spojován s pocitem radosti a štěstí patří k univerzálním emočním výrazům, rozpoznatelným napříč kulturami a na rozdíl od ostatních výrazů se dá velmi snadno předvést na požádání (Lindová, 2009, s. 149 - 150). Zároveň ale platí, že není podmínkou, aby radost byla projevoována smíchem. Člověk se totiž dokáže smát i bez pocitu radosti, někdy dokonce smích může maskovat jinou emoci. Radost je, podobně jako ostatní emoce, přenositelná na druhou osobu (Ekman a Friesen 2003, s. 101- 102).

Jak bylo již dříve uvedeno, radostný výraz je rozpoznatelný u mnoha různých kultur. Při prožívání této emoce jsou rty protažené a koutky úst zvednuty vzhůru. Může dojít k odhalení horních zubů. Intenzivní prožívání radosti je patrné až po odhalení dolních i horních zubů, popřípadě dásní. Při takovéto intenzitě úsměvu se vytvoří vrásky kolem očí, oční štěrbiny se ztenčí. Objevují se nosoretní vrásky, které pokračují kolem koutků úst. Zároveň se také zdvihají líce. Můžeme také pozorovat lesknoucí se oči, tzv. „jiskru v oku“ (Ekman a Friesen, 2003, s. 103).

Navzdory obrovskému odbornému přínosu Ekmanových studií, lze souhrnně konstatovat, že výsledky těchto mezikulturních výzkumů mohly

být ovlivněny relativně prvoplánovou metodikou, která měla za cíl dokázat transkulturní výskyt základních mimických vzorců. Také proto, že Česká republika nebyla zahrnuta do Ekmanova výzkumu, bylo provedeno obdobné šetření, kdy bylo posuzováno celkem sedm základních mimických výrazů (krom výše uvedených ještě opovržení), na 201 vysokoškolských studentech (101 ženách a 100 mužích). Tento výzkum byl uzpůsoben pro „české poměry“, zejména bylo použito jemnější sémantické rozlišení verbálních výrazů v nabídkách, ze kterých respondenti vybírali. Občané ČR dokázali rozpoznat mimické výrazy celkově z 65%. Nejlépe rozpoznatelným výrazem bylo překvapení (95%), radost (82%), nejhůře si stálo opovržení (48%) a smutek (40%) (Lindová, 2009, s. 144-146).

4.3.4 Mezipohlavní rozdíly ve čtení emocí

Obecně se má za to, že ženy jsou považovány za schopnější ve vyjadřování emocí než muži. I samy ženy se takto vnímají. To pramení zřejmě z toho, že ženy jsou vystaveny menšímu socializačnímu tlaku pro potlačování většího množství emocí, než tomu je u mužů. Mluvíme zde o genderově specifických pravidlech výrazu (Trnka, 2009, s. 159). Přístup žen a mužů se liší také v tom, že ženy jsou při výrazech emocí více ovlivňovány kontextuálními proměnnými a vztahem k dotyčnému, zatímco muži se v tomto směru projevují více autonomně. Ženy jsou také více vnímavé na neverbální projevy, než je tomu u mužů. Rovněž stráví více času sledováním tváří interakčních partnerů, což by právě mohlo být příčinou jejich výhody v rozpoznávání neverbálních signálů. Ženy a muži také používají rozdílné strategie ke zvládnutí kontroly a managementu emocí (Trnka, 2009, 160).

Platí současně i to, že ženy se častěji než muži zapojují do aktivit vyžadujících emoční senzitivitu a vnímavost, např. péče o druhé osoby, apod. Ženy rovněž více používají emoční signály pro regulaci svého chování. Rozdílné sociální chování patrně reflektuje sociální genderové role a mezipohlavní rozdíly mohou být výsledkem očekávání s těmito

rolemi spojenými (Trnka, 2009, 160-161).

Jak Trnka dále uvádí, při studiu rozpoznávání emocí ve vztahu k mezipohlavním rozdílům se ukázaly ženy jako senzitivnější u třech typů mimických výrazů, jakými byly překvapení, strach a znechucení. U mužů byla naopak zaznamenána mírně lepší rozpoznávací schopnost, v případě mimického výrazu, pro emoci smutku. Jak dále Trnka uvádí, toto rozdílné vnímání je zřejmě způsobeno vlivem genderových stereotypů, díky nimž např. ženy častěji a intenzivněji vyjadřují smutek a strach. V důsledku toho pak muži mohou při sociální interakci lépe zaznamenat ženské výrazy strachu a smutku (Trnka, 2009, 161-162).

Ač ženy častěji vyjadřují strach a rozpaky, muži, častěji než ženy, vyjadřují vztek a znechucení, naopak pro opovržení neexistuje genderový stereotyp. Vysvětlením k tomu, proč ženy lépe rozpoznávají většinu mimických výrazů, mohou také dát některé neurofyziologické výzkumy, které poukazují na souvislost s aktivizací amygdal (Trnka, 2009, s. 163-164).

5 ATRAKTIVITA

Je-li řeč o atraktivitě, většinou máme na mysli tu fyzickou, může jít ale i o atraktivitu osobní, nebo chceme-li přitažlivosti, rozhoduje posazení očí, tvar nosu, barva pleti, kvalita vlasů, celková konstituce, výška a tak podobně. Svoji roli mohou sehrávat ale také aktuální módní trendy, naše aktuální rozpoložení nebo třeba i věk. Pakliže hodnotíme lidskou atraktivitu, zaměřujeme svoji pozornost především na tvář posuzované osoby.

Lidé z různých sociálních skupin, různého věku a rozdílných etnik se poměrně dobře shodnou na tom, jaké tváře považují za atraktivní a jaké je příliš nepřitahují (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 189-190).

Atribuce osobnostních vlastností podle vzhledu tváře je do značné míry ovlivněna tím, zda se nám daný člověk líbí nebo ne (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 233). Problém atribuce můžeme chápat jako

přisuzování příčin. V praxi funguje asi tak, že vidíme určité chování a musíme se rozhodnout, kterou příčinu bychom mu měli přisoudit. Jedním z hlavních úkolů atribuce je rozhodování, zda pozorované chování prozrazuje něco jedinečného o osobě, jejích postojích, osobnostních vlastnostech, apod. (Atkinson, 2003, s. 611).

Atraktivně vypadající osoby jsou např. považovány za žádoucí partnery, začínají dříve svůj sexuální život a mají více sexuálních partnerů (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 189-190). Jsou také méně rozpačití na veřejnosti, méně je trápí sociální úzkost a mají také lepší vztahy se svými přáteli (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 234). Lidé obvykle připisují pohlednějším jedincům pozitivnější vlastnosti. Tento trend se netýká pouze tváří, ale jde o mnohem obecnější tendenci. Pro lidskou tvář platí stereotyp: "Co je hezké, to je dobré." Atraktivním lidem jsou připisovány společensky žádoucí vlastnosti, jakými je např. společenskost, vřelost, asertivita, nižší naivita, čestnost nebo laskavost (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 234). Osobní přitažlivost má také pozitivní vliv na hodnocení ve škole a v zaměstnání (Langlois, 2000). S vysokou atraktivitou jsou ale také spojeny nežádoucí předpoklady, a to např. u velmi atraktivních žen se mnohdy předpokládá, že bývají častěji nevěrné, marnivé nebo materiálně založené (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 236).

5.1 Atraktivita obecně

Definice toho, co je přitažlivost nebo chceme-li, atraktivita, řeší většinou psychologové velmi lakonicky. Atraktivita je podle nich prostě to, co za atraktivní považují ostatní lidé. Po většinu 20. století převládal názor, že každý člověk má svá vlastní kritéria krásy, tedy že krása je otázkou vkusu. V průběhu 80. let byla provedena řada studií, kdy lidem různých etnik, žijících v kulturně odlišných oblastech, byly předkládány fotografie obličejů. Překvapivým výsledkem bylo to, že mezi takto odlišnými lidmi panuje výrazná shoda v hodnocení atraktivity. Jiné výzkumy rovněž prokázaly, že kojenci se déle dívali do obličejů, které dospělými byly vyhodnoceny jako přitažlivé (Havlíček, 2006).

Atraktivitu můžeme také chápat jako jeden pól dimenze, jejímž

druhým je neatraktivita. Jinak řečeno, jedni lidé či skupiny nás přitahují, jiní naopak odpuzují, další jsou posuzováni jako indiferentní. Atraktivita se původně zkoumala metodou sociometrie, kde má podobu oblíbenosti člena malé sociální skupiny pro jedince, později jako důležitý činitel sociálního učení nápodobou a identifikací - atraktivní vzor vyvolává tendenci k nápodobě, nebo vlastnosti komunikátora, kdy atraktivní komunikátor působí přesvědčivěji (Výrost, Slaměník, 2008, s. 252 - 255).

Mezi charakteristiky které určují atraktivitu tváře, resp. ovlivňují to, zda danou tvář budeme vnímat jako atraktivní, patří symetrie obličeje, určitá průměrnost, pohlavní dimorfismus – míra zastoupení maskulinních a feminních znaků, barva a kvalita kůže, kvalita a upravenost vlasů a vousů, velikost a usazení očí a v neposlední řadě expresivita (vyjádření citového zaujetí hodnoceného). Jednotlivé charakteristiky budou podrobněji rozebrány dále.

Vnímání fyzické atraktivity ovlivňují také další znaky, jakými je výška jedince, míra korpulentnosti, poměr pasu a boků, apod. (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 189).

Pokud se budeme zabývat podílem dynamické složky na atraktivitě jedince, pak specifickým projevem pro člověka a také nejběžnějším výrazem v lidské komunikaci je úsměv. Mimické výrazy, které lze považovat za jednodušší formy úsměvu nacházíme ale i u primátů. Úsměv má u člověka ojedinělé místo mezi všemi výrazy díky své obrovské četnosti a univerzální přítomnosti napříč kulturami (Lindová, 2009, s. 149 -150).

Pro všechny výrazy, avšak pro úsměv dvojnásob, platí, že mají především sociální funkci. Nejedná se pouze o vedlejší projev dobré nálady, ale pomáhá nám upevňovat lidské vztahy, navazovat nové, nebo dávat najevo přátelský postoj neznámému člověku (Lindová, 2009, s. 150).

Frekvence a provedení úsměvu poskytuje informaci nejen o postoji

a emočním vyladění jedince, ale i o jeho osobnosti. Neznámí usmívající se lidé jsou naivními pozorovateli hodnoceni spíše příznivěji, jako milejší, čestnější, šťastnější, atraktivnější, inteligentnější, apod. Přisuzování osobnostních rysů se také mírně liší podle pohlaví. Méně usměvavé ženy jsou hodnoceny negativněji než neusměvaví muži a usměvavým mužům jsou přisuzovány lepší vlastnosti než usměvavým ženám (Lindová, 2009, s. 153).

V mezikulturní studii bylo také zjištěno, že usmívající se obličeje jsou považovány za méně dominantní. Existují ale také studie, které tento vztah nepotvrzují nebo vyvracejí. Nikoli ale samotná frekvence, nýbrž podoba úsměvu souvisí s dominancí (Lindová, 2009, s. 154).

Další důležitou součástí lidské interakce je pohled a oční kontakt. Porozumění pohledu očí je jednou z nejpodstatnějších schopností pro lidské sociální poznání. Pohledem očí nejen záměrně měníme své zorné pole, a tím si vybíráme, co budeme vnímat, ale také regulujeme průběh konverzace a předáváme ostatním důležité sociální signály. Lidé jsou na směr pohledu velmi citliví a dokážou rozlišit i velmi drobné odchylky (Lindová, 2009, s. 155). Rozsah pohledů jedinců účastnících se rozhovoru ovlivňuje míra sympatií, charakter rozhovoru, ale také role přidělená konkrétní osobě. Platí ale také, že mírou pohledů ovlivňujeme, jak budeme působit a za jak důvěryhodné bude považováno naše tvrzení. Mírou pohledu ovlivňuje také osobnost konverzačních partnerů. Dokladem toho, že změřením pohledu člověk skutečně ovlivňuje, jak bude vnímán, jsou studie zabývající se vlivem směru pohledu na statických obličejových fotografiích na přisuzovanou atraktivitu a dále studie sledující, jak směr pohledu ovlivňuje naše zapamatování si dané osoby nebo rozpoznání jejího výrazu (Lindová, 2009, s. 157).

Přímý pohled a vyhledávání očního kontaktu směrem od druhé osoby k nám může mít tedy různý vliv na naše hodnocení dané osoby a náš postoj k ní. Současně totiž vyhodnocujeme informace z několika zdrojů, tedy nejen sociální pozornost, ale i míru fyzické atraktivity, emoční

stav a zároveň posuzujeme vhodnost přímého pohledu do očí v dané kulturní a sociální situaci (Lindová, 2009, 157-158).

Vrátíme-li se zpět k samotnému pojmu atraktivita, pak obecně platí, že atraktivita ovlivňuje celou řadu našich sociálních aktivit a rozhodnutí, od zacházení s potomky až k soudním sporům. Nejvýznamněji se uplatňuje při výběru partnera (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 189). Masmédia, populární články nebo psychologické výzkumy jsou důkazem toho, že atraktivita sehrává v lidském životě důležitou roli a interpersonální přitažlivost je předpokladem vzniku sympatií. (Šrámková, 2011). Obecně by se dalo říci, že celková atraktivita jedince spočívá v tělesné přitažlivosti (dobově podmíněný ideál krásy a zdraví), statutární přitažlivosti (symboly prestiže, statutární symboly) a osobní přitažlivosti (vlastnosti, především veselost, otevřenost, ochota) (Benesch, 2001, s. 303).

5.2 Vliv atraktivity při sociálním kontaktu

Jak bylo již dříve předesláno, atraktivita nejvíce ovlivňuje navazování kontaktů, protože fyzický vzhled je většinou první informací, kterou o člověku získáme. Je dána např. rysy tváře, držením těla, hmotností, barvou vlasů. Do jisté míry je ideál krásy dán dobovou a kulturní normou, která je sdílená většinou populace, každý člověk však má, dle přísloví „sto lidí, sto chutí“, vlastní měřítko důležitosti aspektů fyzické přitažlivosti. Kromě toho se člověk nevyhne stereotypizaci na základě vzhledu a dřívějších zkušeností (Výrost, Slaměník, 2008). Jak dále Výrost a Slaměník (2008) parafrázuje, jednu z prvních teorií atraktivity vytvořil Byrne (D. Byrne, G. L. Clore, 1970; D. Byrne, 1971) a označil ji jako model emocionálního posílení. Atraktivitu zakládá na podobnosti postojů. Lidé vzájemně si podobní vyvolávají kladné pocity, odlišní lidé záporné pocity o sobě samých a svém nahlížení světa, a tak interpersonální atraktivita vyplývá přímo z těchto emocionálních stavů. Za atraktivní jsou tedy považováni ti, kteří vyvolávají příjemné pocity a s těmito lidmi máme tendenci se setkávat (Výrost, Slaměník, 2008, s. 255).

5.3 Atraktivita/důvěryhodnost

Opět se vraťme k výše zmíněným stereotypům. Již od dětství se setkáváme s určitou kategorizací v podobě pohádkových postav, typu hloupý Honza, ztělesněný „naivně“ vypadajícím klukem v kostkatých kalhotách s naraženou čepicí, ježibaby s bradavicí na nose, nebo krásné dobrosrdečné víly. V dospělosti pak sledujeme reklamy na úspěch ztělesněný upravenými urostlými muži a dokonalými ženami, nebo naopak filmové padouchy s ostře řezanými rysy v obličeji. Dalo by se v tomto výčtu stereotypů, které máme spojené s atraktivitou pokračovat dále.

Šrámková (2011) ve své výzkumné studii uvádí, že jak pojem atraktivita, tak pojem důvěryhodnost nejsou přesně definovány a jsou vnímány značně subjektivně. Fyzická atraktivita je definována pouze jako „míra přitažlivosti“ a důvěryhodnost jako „míra spolehlivosti a věrohodnosti.“ Tyto „míry“ tedy každý vnímá jinak a nelze jasně říci, co je a co není považováno za atraktivní. Upozorňuje také, že v případě, že jde o reálný kontakt, je vždy třeba počítat i s osobní složkou charismatu člověka, a to i v případě, kdy se zaměřujeme pouze na posuzování fyzické atraktivity (Šrámková, 2011).

Z rozsáhlého vědeckého materiálu víme, že stereotypní přístup k lidem podle vzhledu jejich tváře zcela jistě existuje. Tyto přístupy se projevují jak mezi lidmi, kteří se vzájemně neznají, tak např. i mezi učiteli a dětmi. Tendence hodnotit ostatní podle vzhledu máme jak vědomé, tak nevědomé (Rubešová, Havlíček, 2008, s. 189 - 190). Zajímavou skutečností je to, že z mnohých výzkumů vyplývá, že co se týče individuálních preferencí, je velmi aktuální problematika sebepodobnosti. Ukazuje se, že máme sklony více důvěřovat osobám, které nám jsou podobné. Jak Havlíček (2006) ve svém textu zmiňuje, kanadská psycholožka Lisa De Bruine do několika digitálních snímků zakomponovala, aniž by to bylo vědomě postřehnutelné, fotografie jedince, který soubor fotografií hodnotil. Z průzkumu vyplynulo, že

respondenti právě tyto snímky s vlastní podobou, považovali za důvěryhodnější (Havlíček, 2006).

Hodnocení ostatních pomocí kategorie, do které si je sami zařadíme, nám může značně usnadnit život. Tato kategorizace je vysvětlována jako důsledek silné evoluční potřeby rozlišovat tyto skupiny lidí, jako muže od žen, nemocné od zdravých, děti od dospělých, apod. Lidé mohou být zařazeni do určité kategorie, i když do ní přímo nespádají, ale vykazují rysy, které jsou pro ni typické (Zebrowitz, 1992). Mnohdy také dochází k nepřiměřené generalizaci, kdy je vyšší inteligence přisuzována nadprůměrně atraktivním lidem. Podobně mohou být lidem, jejichž tvář působí dojmem určitého emočního vyladění, přisuzovány konkrétní povahové charakteristiky.

Velké množství prací, zaměřených na odhadování schopnost lidí rozpoznat určité vlastnosti z tváře, vedla k formulaci tzv. hypotézy pravdivého jádra. Tato hypotéza představuje ekologický přístup k problematice a zdůrazňuje adaptivní povahu vnímání určitých vnějších znaků, poukazujících na psychiku člověka. Reakce na tyto znaky může vést např. k ochrannému chování vůči lidem s dětskými rysy nebo preferenci atraktivních jedinců jako sexuálních partnerů (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 225).

Ač se to může zdát nepravděpodobné, některé vlastnosti skutečně umíme přisoudit lidem na základě jen velmi malého množství informací. Mezi vědci panuje shoda v tom, že nejnáze lze takto zhodnotit míru extravertze. Ve společnosti totiž existuje určitá sdílená představa o tom, jak vypadá extravert. Je zajímavé, že prakticky ve všech publikovaných studiích respondenti hodnotili jako extravertnější lidi, kteří byli fyzicky atraktivní. Současně z některých studií vyplynulo, že lidé s krásnou tvářívývají extravertnější, méně je trápí osamělost, sociální úzkost a jsou méně rozpačití na veřejnosti (Kotrčová, 2008).

Ze studie Iana Pentona-Voaka, uveřejněné ve Velké Británii v roce 2006 vyplývá, že tváře lidí podobných charakterových vlastností, v tomto

případě, např. i míra extravertnosti, obsahují společné rysy. Ve zmíněné studii bylo pracováno s kompozitními snímky vytvořenými z fotografií 146 mužů a 148 žen s různou mírou extravertnosti, které byly zprůměrovány. Míra extravertnosti posuzovaných byla zjišťována, mimo jiné z dotazníků, které byly předkládány osobám na fotografiích. Respondenti v tomto testu skutečně vyhodnotili kompozitní snímky více extravertních jedinců jako snímky s vyšší mírou extravertnosti a naopak (Penton-Voak, 2006). Dle práce z roku 1999 Leslie Zebrowitz, citované Kotrčovou (2008), muži, kteří v dětství vypadali jako čestní, v dospělosti skutečně čestnými byli a zároveň byli jako čestnější hodnoceni ostatními. Naproti tomu ženy, které v dětství nebyly čestné, byly v dospělosti na základě vzhledu tváře hodnoceny jako čestnější (Kotrčová, 2008).

V další studii Zebrowitz, dle Kotrčové (2008), uvádí, že lidé skutečně odhadují inteligenci na základě vzhledu tváří dětí a pubescentů přesněji, než jak by odpovídalo náhodě. Jako snad všechny žádoucí rysy i inteligence zde byla připisována atraktivním lidem. Autoři později revidovali získaná data a došli k závěru, že inteligence byla na základě tvářové fotografie správně odhadována pouze u průměrně atraktivních lidí. Krásní lidé byli za inteligentní označováni vždy. Vysvětlením může být, že určité abnormální rysy působí nepříjemně a zároveň značí podprůměrnou inteligenci (Kotrčová, 2008). Jak bylo již dříve předesláno, takovéto uvažování mohlo vzejít z evoluční potřeby rozpoznávat jedince se „špatnými geny“ (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 232), jako např. určitým mentálním omezením, podle neobvyklých fyzických rysů, které mohlo vyústit k nepřiměřené generalizaci i na ostatní jedince.

Čím nás tedy matou lidské tváře? Podle Kramulové (2013) jsou to následující znaky. Dětské rysy v dospělé tváři (velké oči, širší střední část obličeje) nás svádí k tomu, abychom dotyčnému důvěřovali. Zároveň jsme k němu benevolentnější. Atraktivní tvář, zejména ženská, způsobí, že dotyčnou vnímáme jako inteligentní, příjemnou a vstřícnou osobu, snáze ignorujeme i její neurotické chování. Hnědé oči na nás působí důvěryhodněji než modré. Oči blízko u sebe, výraznější lícní kosti,

vystupující dolní čelist s výraznou bradou čteme jako známky dominance a agresivity. To jak vnímáme tváře, ovlivňuje naše sebevědomí. Kdo se cítí méně jistý, má tendenci vidět ve tvářích druhých lidí více agresivity, nepřívětivosti a nepřátelství (Kramulová, 2013).

6 SOCIALIZACE (SEBEPREZENTACE)

Kulturní prostředí, do kterého se po narození dostáváme a ve kterém žijeme, má významný vliv na naše další chování a celkové působení. Skutečnost, že od narození až do smrti vstupujeme do interakcí s jinými má dozajista vliv na naši osobnost, na hodnoty, které vyznáváme a potažmo na naše jednání. Zároveň socializace pokládá základy naší individuality a svobody. V průběhu socializace dospívá každý z nás procesu sebeuvědomění a vytváří si schopnost samostatně myslet a jednat (Giddens, 1999, s. 60).

Individualizace logicky přináší růst zájmu o vlastní já, o podobu zakoušení smyslu existence. Tvorba vlastní totožnosti se stává (obtížným) úkolem jednotlivců, jejichž identita je formována např. prostřednictvím sociálních interakcí (Kopecký, 2007).

Individuální identita je typická tím, že se v ní setkávají jedinečné rysy jednotlivce a rysy skupin, s nimiž se identifikuje (Jenkins, 1996). Za důležité zdroje identity jsou, mimo sociální třídu, považovány hlavně národnost, etnicita, gender, věk, sexuální orientace a zdravotní handicap. Jedná se o faktory, které nás s některými lidmi spojují a od jiných odlišují. To, jak jim rozumíme, je výsledkem procesu učení (Kopecký, 2007). Jak uvádí Jenkins (1990), podle Goffmana také tělo, především pak jeho horní část a nejvíce obličej, je místo, kde se odráží naše veřejné já (Jenkins, 1996). Jedním z aspektů typickým pro lidské společenství je aktivní budování vlastní identity, a to včetně té fyzické. Aktivní zásahy do fyzického vzhledu mohou sloužit různým účelům, např. zařazení do určité sociální skupiny a nutně zároveň nemusí být cílené na zvýšení atraktivity jedince. Jedinec s určitým typem účesu (Havlíček,

Rubešová, 2009, s. 201), tetuáží nebo způsobem oblékání, může tímto způsobem odkazovat k příslušnosti k nějaké subkultuře (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 201).

Nutnost oděvu, jakožto izolace potřebné k přežití roztála společně s ledy doby ledové, lidé ale své svršky neodhodili. Izolační funkce již není tak naléhavá, stoupla ale jeho funkce reprezentační nebo, chceme-li identifikační, což se ale netýká jen a pouze oděvu, ale i dalších aspektů péče o vzhled.

Psychologicky nejzajímavější, nicméně také nejkomplikovanější rovinou, na níž můžeme chápat rčení o tom, že šaty dělají člověka, je reprezentace osobnosti. Posuzování zevnějšku ve všech kontextech představuje pouze první dojem, náchylný k mnoha chybám. Neznámý člověk nás může svým vzhledem mást – snaží se např. vypadat nezávisle, ačkoli závislý je a my sami jsme ovlivněni subjektivní zkušeností (Koucká, 2007).

Již zmíněné subkultury a zejména pak ty mládežnické, napomáhají dospívajícím v hledání sebe sama, v začlenění do vrstevnické skupiny a nalezení přátel. Některé takovéto spolky současně ale podporují např. agresivitu, zvyšují riziko drogové závislosti a násilné činnosti. Pohled společnosti zároveň může zkreslovat řada předsudků (Smolík, 2005). Způsob péče o vzhled může odkazovat na sociální postavení, zájmy, vkus nebo hodnoty daného člověka a podílet se tak na vzniku mezilidských vztahů (Havlíček, Rubešová, 2009, 201-201). To, jak smýšlíme, jak se chováme a jak vypadáme, spolu souvisí. Svým zevnějškem s okolním světem komunikujeme. Dalo by se říci, že tak utváříme naši osobnost v očích druhých (Koucká, 2007). Je otázkou, do jaké míry to ovlivňuje i to, jak o sobě uvažujeme sami

7 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ PRVNÍ DOJEM

Jak již bylo uvedeno dříve, první dojem rozhoduje. Čím nás ale někdo upoutá a co rozhoduje? Čím se řídí naše sympatie nebo antipatie?

V této kapitole se již nebudeme věnovat prvnímu dojmu, kterému již byl prostor věnován výše, ale již zmíněným faktorům, které první dojem ovlivňují. Hlavním východiskem pro autorku práce byla skutečnost, že existují faktory, které mají určitý biologický základ a dále faktory, které jsou dány scio-kulturně. Při sestavování této kapitoly neměla autorka ambice jmenovat a stručně popsat všechny zástupce následujících dvou kategorií, ale pouze se dotknout těch, ze svého pohledu nejvýznamnějších.

7.1 Biologicky dané faktory

Jedním z prvních aspektů při vnímání tváře je to, zda se nám daný obličej líbí, přitahuje nás nebo nás příliš nezaujal. Tvář není jedinou částí těla, která ovlivňuje naše vnímání fyzické atraktivity. Svoji roli hraje také např. výška postavy, míra korpulentnosti, poměr pasu a ramen, apod. (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 189). S ohledem na následný výzkum, byla tato část zaměřena právě na faktory ovlivňující naše vnímání obličeje.

7.1.1 Symetrie obličeje

Míra symetrie je jedním ze znaků, kterým byla v poslední době věnována značná pozornost v souvislosti s atraktivitou tváře (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 190). Ze studie zveřejněné v textu Karla Grammera a Randy Thornhilla vyplývá, že obličejová symetrie má pozitivní vliv na vnímání atraktivity obličeje. Konkrétně uvádějí, že jde o jednu z hlavních vlastností ovlivňující atraktivitu tváře (Grammer, Thornhill, 1994).

Lidské tělo je bilaterálně symetrické, a proto lze asymetrii tváře rozdělit na směrovou, kdy jde o systematické rozdíly mezi pravou a levou stranou, způsobené především aktivitou daného jedince a flukтуаční, kdy asymetrie spočívá především v náhodných rozdílech, a to v horizontálních i vertikálních partiích, které zřejmě vznikají v důsledku nedokonalé exprese genů v průběhu ontogenetického vývoje, působením patogenů, nebo kombinací těchto faktorů (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 190-191). Z množství prací zaměřených na hodnocení atraktivity lidské tváře, vyplývá, že právě nižší hodnota flukтуаční asymetrie určuje, že

hodnocená tvář je vnímána jako atraktivnější (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 191).

Jak ve svém článku uvádějí Noor a Evans, předpokládá se, že flukтуаční asymetrie, která je v populaci různá, odráží zdraví daného jedince. Zároveň také dospěli k názoru, že atraktivita obličeje pozitivně ovlivňuje dojem z celé osobnosti. Tvrdí také, že u osob s vyšší mírou asymetrie předpokládáme ustrašené a nervózní chování a pohlížíme na ně jako na méně spolupracující. Noor a Evans (2003) uvádějí také, že dle hodnocení Mealey Bridgstock a Townsend z r.1999 vyplývá, že flukтуаční asymetrie může být důsledkem různých genetických, neurologických, traumatických nebo imunitních poruch. Tato zjištění vyvolávají otázku, zda je pro nás určující symetrie obličeje při hodnocení fyzického a psychického zdraví druhých a zejména pak při volbě partnera (Noor a Evans, 2003).

Míra symetrie se u žen může do určité míry měnit i v souvislosti s menstruačním cyklem. V období ovulace jsou tváře žen, ale i např. jejich prsa symetričtější. U mužů byly krátkodobé změny podobného charakteru zjištěny ve vztahu k hladině některých hormonů (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 191).

Již zmiňovaní Grammer a Thornhill (1994), vycházejí z teorie, která má souvislost v odolnosti vůči parazitům. Svoji teorii opírají o představu, že jedinec si vybírá partnera podle rysů, které vypovídají o vysoké odolnosti vůči parazitům. Všimají si také druhotných pohlavních znaků u mužů, jakými je např. široká čelist, jakožto známka dominance, což má také naznačovat vysoký stupeň odolnosti. Vycházejí totiž z toho, že vysoká hodnota, zejména testosteronu, znamená nižší imunitní schopnost a proto jen dostatečně silný organizmus je schopen přežít (Grammer a Thornhill, 1994).

Rovněž vycházeli z předpokladu, že symetrie signalizuje dobré zdraví jedince a vyslovili hypotézu, že asymetrickým tvářím budou přiřazovány negativní vlastnosti jako například neuroticismus. Tuto

hypotézu také potvrdili ve smyslu, že u lidí s vyšší mírou asymetrie předpokládáme ustrašené a nervózní chování a zároveň na tyto jedince pohlížíme jako na méně kooperativní (Grammer a Thornhill, 1994).

Jiná teorie hovoří o tom, že preference jedince se symetrií v obličeji je důsledkem adaptace pro výběr geneticky kvalitního partnera. Přesněji řečeno, nízká míra fluktuční asymetrie odráží takzvanou vývojovou stabilitu (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 192).

Z oblasti neurovědy pochází hypotéza, která předpokládá, že preference symetrických tvarů není omezena na obličeje, ale je součástí naší smyslové výbavy. Proti ní ovšem svědčí výsledky jiné studie, v níž autoři ukazovali testovaným osobám fotografie tváří, jak v běžné pozici, tak i obrácené čelem dolů. Přestože symetrie fotografií je v obou případech stejná, symetrické tváře byly považovány za přitažlivější pouze tehdy, pokud je testované osoby hodnotily v běžné pozici. Tento pokus tedy naznačuje, že by se mohlo jednat o specifickou adaptaci, tak jak se domnívají evoluční psychologové (Havlíček, 2006).

7.1.2 Průměrnost

Na počátku 90. let vzbudil obrovskou diskusi článek Judith Langloisové a Lori Rogmannové s provokativním názvem „Atraktivní tváře jsou pouze průměrné“ (Havlíček, 2006). Předpokládaly, že tváře představující průměrnou hodnotu obyvatel, jsou hodnoceny jako atraktivní. Pro vyhodnocení této hypotézy digitalizovaly vzorky mužských a ženských tváří, matematicky je zprůměrovaly pomocí počítačově generovaných kompozitních obrázků, přičemž dospělí respondenti měli hodnotit atraktivitu jednotlivých tváří. Kompozitní snímky byly hodnoceny jako atraktivnější než téměř všechny jednotlivé snímky obsažené v tomto kompozitu (Langlois a Rogmann, 1990). Zmíněnou metodu kompozitních snímků použil již mnohem dříve, výše zmíněný, F. Galton při hledání typického obličeje kriminálníka.

Havlíček dále uvádí, že kompozitní snímky sice obsahují průměrné

tvary, to ale neznamená, že se taková souhra tvarů vyskytuje u průměrného jedince. Někteří evoluční biologové se domnívají, že tyto preference svědčí o tzv. stabilizující selekci, upřednostňující střední formy znaků. Bylo také zjištěno, že ač jsou průměrné snímky vysoce atraktivní, nejsou nejatraktivnější. Průměrné snímky naplňují naši představu o kráse, chybí jim ale individuální rysy (Havlíček, 2006).

Evolučně zaměření autoři se domnívají, že přitažlivost průměrovaných tváří je důsledkem stabilizující selekce a může ukazovat na vyšší míru heterozygotnosti takovýchto jedinců. Pokud by platila hypotéza o upřednostňování průměrovaných obličejů jako specifické adaptaci pro vnímání tváří, neměla by se tato preference vztahovat na jiné organismy nebo předměty. Výsledky empirických studií ale ukazují, že průměrovaní ptáci, psi, apod., byli hodnoceni jako krásnější (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 190-191).

7.1.3 Pohlavně dimorfní znaky

Vlivem změny hladiny hormonů v těle v období puberty, dochází k výrazným změnám (Havlíček a Rubešová, 2009, s. 193) u dívek a chlapců. V případě atraktivity pohlavně dimorfních znaků je situace u mužů a žen odlišná. Většina studií zaměřených na atraktivitu ženské tváře se shodne na vyšší atraktivitě tváře s femininními rysy. Z pohledu evolučních specialistů by se mohlo jednat o adaptivní znak spojený, vlivem estrogenu, s plodností a mládím. Vzhledem k tomu, že v průběhu stárnutí ženská tvář prochází výrazně menšími změnami než tvář mužská, ponechává si také mnohem více juvenilních rysů (Havlíček, Rubešová 2009, s. 193).

V případě mužské tváře je situace poněkud komplikovanější. Některé studie v souvislosti s mužskou atraktivitou ukazují na preferenci mužských znaků, jiné naopak na spíše feminizované tváře. Z dalších studií vycházely výsledky, které nepreferovaly ani jeden z výše uvedených znaků (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 193).

Jak se ve svém textu zmiňuje Perrett a kol. (1998), druhotné pohlavní znaky závislé na hladině testosteronu naznačují u mužů imunologickou kompetenci. Ženské znaky závislé na hladině estrogenu signalizují zdraví, reprodukční kondici a bývají shledány jako atraktivní. Posílení pohlavního dimorfismu lidských tváří by mělo vést k větší atraktivitě vlivem vyšší hladiny hormonu spojeného s mládím a plodností u žen a s dominancí a obrany schopností u mužů (Perret, 1998). Z textu dále vyplývá, že vnímání jedinců se spíše maskulinními znaky, jako méně atraktivních může být způsobeno např. tím, že jim bývají přisuzovány spíše vlastnosti s negativnějším obsahem, jako dominance, chlad nebo nečestnost (Perret, 1998).

7.1.4 Kvalita a barva kůže

U pokožky je možné hodnotit její texturu, barvu nebo kvalitu. Skrze tyto vlastnosti může pleť vypovídat o stáří jedince, jeho zdravotním stavu a do určité míry i o jeho pohlaví. S přibývajícím věkem kůže stárne, snižuje se její pružnost, což způsobuje vznik vrásek, objevují se také pigmentové skvrny (Havlíček, Rubešová, 2009, 194-195).

Byla také provedena studie zaměřená na vliv kvality kůže na atraktivitu jedince, ze které vyplývá, že textura kůže hraje významnou roli v hodnocení atraktivity ženské tváře. V textu odkazujícím na tuto studii je dále také zmíněno, že v návaznosti na výzkumy v klinické dermatologii byl vyvinut počítačový program, jenž vytvořil algoritmus založený na existenci matrice pro analýzu obličeje, vycházející z textury kůže. Homogenní a kontrastní prvky, stejně jako barevné parametry byly získány ze vzorku tváří. Z výzkumu vyplynulo, že mužští hodnotitelé jako atraktivní shledali tváře s převažujícími homogenními prvky. Autoři mají také za to, že to jak pleť vypadá je známkou plodnosti a zdraví. Na rozdíl od jiných studií došli ale také k tomu, že jako nejvíce atraktivní byla hodnocena pleť tmavá, nikoli světlá, jak uvádějí jiné výzkumy (Fink, Grammer, Thornhill, 2001).

Navzdory výše zmíněnému bývá častěji považován za atraktivní

spíše světlejší odstín kůže, než jaký se v dané populaci objevuje. Může to být důsledek také podvědomé preference mládí, neboť kůže s přibývajícím věkem má tendenci tmavnout (Havlíček, Rubešová, 2009, 194). V tomto kontextu působí překvapivě evropská obliba solárií a slunění se.

Na mnoha místech země se častěji setkáváme s přisuzováním nižší společenské hodnoty jedincům tmavší pleti. Je otázkou, zda je to důsledek toho, že evropské kultury měly nebo mají v daných zemích stále větší mocenské postavení, nebo zda se tento trend vyvinul v různých místech nezávisle na sobě (Havlíček, Rubešová, 2009, 195).

7.1.5 Vlasy a vousy

Tělo člověka se od těla lidoopů liší, mimo jiné, i v tom, že je, až na určité partie, prakticky holé. Těmito partiemi je skalp hlavy s vlasovým pokryvem, který se mezi jednotlivci liší jak barvou, tak kvalitou porostu. Vlasy mimo funkce ochranné plní také funkci estetickou a tím také významně ovlivňují atraktivitu jedince. Z malého množství studií věnujících se otázce, zda kvalita vlasů, případně typ účesu, ovlivňuje hodnocení atraktivity, vyplynulo, že atraktivitu dané ženy zvyšovaly pouze dlouhé vlasy. Zároveň bylo také zjištěno, že dlouhé a kvalitní vlasy mají častěji mladší a zdravé ženy. Informace o svém nositeli mohou nést např. různé typy účesů a tím se také mohou nepřímo podílet na přisuzované atraktivitě. Bylo také zjištěno, že plešatí jedinci jsou vnímáni jako starší, méně agresivní a zároveň méně přitažliví. Poslední tvrzení ale jiné studie vyvracejí (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 195).

Obliba různé úpravy vousů, jež jsou významným mezipohlavním rozdílem dospělé tváře, se v průběhu historie výrazně mění. Atraktivita různé míry vousatosti je tedy ovlivněna dobou a kulturním prostředím. Z toho také plyne, že některé studie zjistily nižší atraktivitu u mužů s knírkem nebo plnovousem, jiné naopak. Shoda panuje v tom, že vousatí muži působí starší a agresivnější (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 195-196).

7.1.6 Oči

Oči sehrávají významnou roli v hodnocení atraktivity. Relativně větší oči vytvářejí dojem juvenilnosti a u žen zvyšují atraktivitu. Naopak u mužů atraktivitu snižují velké nadočnicové oblouky a hlouběji položené oči, které vytvářejí dojem malých očí. Ohledně barvy očí, byla zjištěna preference pro barvu stejnou, jako má rodič opačného pohlaví. Jiné studie ale tuto preferenci nezjistily, naopak ale ukazují na preference stejných znaků, jaké má vybírající jedinec i u partnera (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 196).

7.2 Socio-kulturní faktory

Představa, že vnější podoba člověka vyjadřuje nějakým způsobem jeho přirozenost, je více než běžná a provází lidstvo odnepaměti (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 223). Jako druhou kategorií faktorů, které ovlivňují naše smýšlení o druhých, vnímá autorka společenské vlivy, které vznikají v důsledku našich sociálních interakcí, nebo chceme-li naší socializací.

7.2.1 Společenské stereotypy

Pojem stereotyp můžeme chápat jako navyklý způsob jednání, automaticky používaný pohybový, mluvní nebo myšlenkový návyk. Jeho změna je nesnadná, často doprovázená nepříjemnými emocemi, podobně jako tomu může být např. u parazitních slov (Hartl, 2004, s. 262). Jde o fixovaný, předem utvořený postoj k nějakému objektu, jenž se projevuje bez ohledu na jeho individualitu nebo povahu. Člověk, který takto uvažuje, nezvažuje při posuzování druhých žádná alternativní vysvětlení. Výsledek jeho hodnocení druhého je tedy předem určen nějakou vlastností toho druhého (Hayes, 2000, s. 121). Z rozsáhlých vědeckých prací i z vlastní zkušenosti víme, že stereotypní přístup k lidem podle vzhledu jejich tváře zcela jistě existuje. Projevuje se nejen mezi těmi, kteří se navzájem neznají, ale také mezi učiteli a dětmi nebo v rámci rodiny (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 223). Rovněž platí již dříve zmíněné, že člověk se nemusí příliš dlouho rozmýšlet, aby si vytvořil

jasný úsudek o neznámém jedinci (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 223). Souhrnem úsudků o osobnostních rysech nebo tělesných charakteristikách celé skupiny lidí, hovoříme jako o sociálních stereotypech, které umožňují rychlé zpracování a uložení informací za cenu jejich zkreslení (Hartl, 2004, 253 - 254). Jde o určité charakteristiky, které jsou považovány za typické pro danou skupinu lidí (Výrost, Slaměník, 2008, s. 62). Stereotypní uvažování, nebo chceme-li předsudky, mohou být pozitivní, ale i negativní. Například původ etnických předsudků byl studován mnohými psychology. Jedním z nich byl např. Allport, který zkoumal, jak mohou z předpojatých postojů vzniknout extrémní formy (Hayes, 2000, s. 122).

Předpojaté chování může být chápáno jako manifest nějakého biologického pudu v podobě bránění vlastního teritoria, určité soutěživosti nebo snaze ochraňovat příbuzenské geny. Tuto teorii zastával např. Ardrey. Moderní pojetí biologické teorie chápe stereotypní uvažování o vnějších skupinách spíše jako důsledek biologického pudu ochraňovat jedince, kteří s námi sdílejí společné geny. Tato myšlenka předpokládá, že kdo se takto nechová, vzbuzuje nedůvěru (Hayes, 2000, 122 – 123).

Stereotypy přetrvávají za předpokladu existence většinových kulturních a společenských názorů, které obsahují alespoň jeden charakterizující znak, jenž je společný příslušníkům takového společenství a od něhož se odvíjí další, pro dané společenství typické, vlastnosti (Výrost, Slaměník, 2008, s. 191). Jak také uvádí Hayes (2000, s. 124), dle Mideltona je důležitým faktorem k tvorbě předsudků kultura, ve které člověk žije (Hayes, 2000, s. 124). Stereotypní uvažování o určitých společenstvích může být spojováno s příslušníky etnických a národnostních menšin (Doležalová, 2011). Etnické předsudky mají jednoznačně charakter etnického nepřátelství. Jsou negativním hodnocením jedince pouze kvůli jeho členství v určité skupině (Výrost, Slaměník, 2008, s. 364). Takovéto uvažování může být ale spojováno i s příslušníky odlišné sexuální orientace, s drogově závislými, nebo se zdravotně či sociálně znevýhodněnými (Doležalová, 2011).

Řada prací se přiklání k hypotéze, že hodnocení osobnosti z tváře probíhá, alespoň zčásti, na základě evolučně fixovaných psychologických procesů. V evoluci vznikla např. reakce na tzv. dětské schéma, kdy nejen lidé, ale i ostatní savci a ptáci reagují péčí a vřelostí na fyzické rysy mláďat (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 223).

Nejrůznější výzkumy společenských stereotypů poukazují na tendenci spojovat si vzhled druhých lidí s domnělými vlastnostmi osobnosti a spojovat konkrétní vizuální prvky s určitými charakteristikami. Kdykoli se dva lidé setkají, dochází k okamžitému utváření závěrů o chování a charakteristikách druhého na základě často nedostatečných informací, jako jsou rysy obličeje, postava, nálada, věk, vzdělání, pohlaví nebo národnost (Mlynaříková, 2014).

Do tohoto procesu utváření dojmu o druhých lidech vstupuje řada ovlivňujících faktorů, jako jsou naše očekávání, projekce vlastních motivů, potřeb či nedostatků do druhých, implicitní teorie osobnosti (představy o vzájemných souvislostech mezi vlastnostmi) či stereotypy (ať už dané sociální rolí vnímané osoby, příslušností k sociální skupině nebo právě vzhledem). Složitost sociální percepce podtrhují i determinanty, které do ní dále vstupují ve formě např. efektu primárnosti nebo haló-efektu, podle kterých pak posuzujeme další chování osoby (Mlynaříková, 2014).

Mlynaříková (2014) dále zmiňuje, že ovlivňování takovými stereotypními názory může vést k hodnocení druhých lidí způsobem, který popisuje koncept tzv. stereotypní hrozby. Toto pojetí se vztahuje ke konkrétnímu riziku, že osoba bude posuzována a bude s ní jednáno nevhodně v důsledku negativního stereotypu o skupině, k níž osoba náleží. Stereotypní hrozba ovlivňuje nejen chování a vztah posuzovatele k hodnocené osobě. Může způsobovat i změny v chování a celkovém výkonu hodnocené osoby, která může zdánlivě svým projevem potvrzovat negativní sociální stereotyp o své členské skupině. Mezi ohroženými skupinami, jsou například ženy ve vrcholovém sportu, ženy v diplomatických službách, homosexuálové (Mlynaříková, 2014),

bezdomovci, osoby trestané nebo jinak sociálně znevýhodněné. Dle Eriksena (2008) může mít člověk stereotypy týkající se dělníků, žen nebo příslušníků vyšších tříd. Kupříkladu homosexuálové jsou podle běžných stereotypních představ zženštilí, Židé chamtiví, Francouzi vášniví, apod. (Eriksen, 2008, s. 319). Typická je rovněž tendence vnímat národnostní menšiny negativně vlivem chybné interpretace skutečných faktů a vlastních domněnek (Mlynaříková, 2014). Stereotypní uvažování nebere v úvahu individuální odlišnosti. Etnické stereotypy bývají často morálně odsuzující, což potvrzují hesla typu: „hinduisté jsou sobečtí“ nebo „nikdy nevěř Arabovi.“ Podobné představy o druhých mohou posílit skupinovou soudržnost a víru v sebe samého (Eriksen, 2008, s. 319).

Stereotypy mohou také fungovat jako, již zmíněné, sebenaplňující se proroctví. Většinová společnost může o menšinové prohlašovat, že její příslušníci jsou hloupí a tím z nich udělat nevzdělané hlupáky. Stereotypy poskytují ideologickou legitimitu etnickým hranicím a posilují skupinovou soudržnost. Rovněž podporují a posilují systém společenského postavení (Eriksen, 2008, s. 319).

7.2.2 Vliv médií

Sdělovací prostředky jako noviny a televize významným způsobem formují naše zkušenosti a veřejné mínění, a to nejen proto, že významným způsobem formují naše zkušenosti, ale i proto, že jsou přístupovou cestou ke znalostem, na nichž závisejí mnohé formy sociální činnosti (Giddens, 1999, s. 360-362). Tyto zdroje nám prezentují virtuální svět, který nás stále rafinovaněji navádí do změní vztahů, které, ač jsou fiktivní, jsou zároveň velmi účinné. Jejich působení může být jak pozitivní, tak negativní (Helus, 2011, s. 198). O negativních účincích hovoříme tehdy, pokud se pro nás fikce stane realitou.

Noviny jako nejstarší z forem masových médií začaly vznikat v 18. století. Vyvíjely se od pamfletů a informačních letáků, až po denní tisk. Současná podoba novin nemá ostrou a jasně definovanou hranici mezi zprávami, reklamou a zábavou. Zhruba půl století byly hlavním

informačním kanálem, až do doby, kdy jejich význam začal klesat vlivem rozhlasu, filmu a především televize (Giddens, 1999, s. 360 - 362). Jak uvádí Eriksen (2008), Benedict Anderson z r. 1991 tvrdí, že při existenci tisku si může obrovský počet lidí osvojit stejné vědění, i bez přímého kontaktu s autorem. Také je možné standardizovat nejen jazyk, ale i světový názor, a to ve velkém měřítku (Eriksen, 2008, s. 333), tedy i v kontextu vnímání a hodnocení druhých.

Vlivem sdělovacích prostředků na naše jednání se zabývalo v minulosti, ale i dnes, mnoho výzkumů. Giddens (1999) popisuje, že, podle McLuhana povaha sdělovacích prostředků existujících v určité společnosti ovlivňuje daleko více její strukturu, než obsah zpráv či sdělení, jež jsou těmito médii přenášena. Elektronická média vytvářejí globální vesnici, v níž lidé po celém světě sledují vývoj hlavních událostí a stávají se tak všichni jejich spoluúčastníky (Giddens, 1999, s. 372). Cílek dále uvádí (2014), že dle Rotiwiczové komunikační technika a technologie charakteristické dvěma základními rysy. Modifikují společenské vztahy a způsobují změny ve vědomí jedince (Cílek, 2014, s. 175).

7.2.3 Vliv kulturního prostředí (vliv rodiny)

Vliv kulturního prostředí byl částečně zmíněn již výše v podkapitole věnované společenským stereotypům. Lidé se často shodnou na tom, jaká tvář jim připadá atraktivní a jaká nikoli. Tyto preference ovlivňuje mnoho faktorů. Jedním z jevů je vzájemná podobnost dlouhodobých partnerů, a to v mnoha různých aspektech, od vzdělání, náboženství, až např. po výšku nebo podobnost tváře. Vysvětlením pro to může být podobný životní styl, sdílení emocí, apod. Není ale vyloučeno také to, že si již partnery, kteří nám jsou podobní, vybíráme (Havlíček, Rubešová, 2009, 198).

Studiem tohoto fenoménu se zabývala např. Lisa DeBruine, Podle DeBruine by organismy, v rámci rozhodování v sociálních interakcích, měly být citlivější na známky genetické příbuznosti. Příbuznost je možné

hodnotit různými způsoby, přičemž jedním z nich je odpovídající fenotyp. Jedním ze znaků příbuznosti je právě podobnost obličeje. V rámci svého výzkumu DeBruine pomocí počítačového programu měnila rysy na kompozitních snímcích tak, aby se podobaly rysům hodnotitele. Opakovaně se ukázalo, že právě podobnost budí vyšší důvěru, nepůsobí sobecky (DeBruine, 2002) a současně působí na hodnotitele stejného pohlaví atraktivněji. U jedinců opačného pohlaví podobnost atraktivitu nezvyšuje (Havlíček, Rubešová, 2009, 198).

Dojmy a zkušenosti, které jsme v dětství získali, obvykle hluboce spolupůsobí na představu partnera, kterého hledáme. Jsou-li naše zkušenosti dobré, máme tendenci hledat partnera, který se podobá tomu, s nímž nám bývalo příjemně. Vzor spokojeného manželství našich rodičů v nás nejvíce posiluje přesvědčení, že trvalý funkční vztah existuje, má smysl se o něj snažit. Naopak pokud si z primární rodiny přinášíme rozporuplné či nepříjemné vzpomínky, hledáme partnera, který je pokud možno úplně jiný, než osoba, jež nás tehdy tak zklamala (Kramulová, 2010) Otázkou je, nakolik úspěšně.

Lidé si vytvářejí souvislosti mezi vzhledem a osobností samozřejmě také na základě své osobní zkušenosti. Zkušenost s různými lidmi nás vede k tomu, že přenášíme vlastnosti lidí, se kterými jsme se setkali na jiné jedince, kteří vypadají podobně (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 226).

Stereotypy ohledně atraktivních a neatraktivních lidí a jim přisuzovaných vlastností, nám mohou být předávány také výchovou, např. formou vyprávění příběhů, v nichž neatraktivní lidé mají přirozeně problémy a ostatní lidé je vnímají negativněji (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 226).

7.2.4 Společenský status

Ve všech typech společnosti se vyskytuje nerovnost. I v těch nejprimitivnějších kulturách, v nichž téměř neexistují majetkové rozdíly, existuje nerovnost mezi jedinci, muži a ženami, mladšími a staršími.

Určité osoby mají vyšší status než jiné např. tehdy, jsou-li úspěšnější při lovu nebo je-li jim přisuzována nějaká významná schopnost. K popisu takovýchto nerovností je používán termín sociální stratifikace, což lze definovat jako strukturovaná nerovnost mezi různými skupinami lidí (Giddens, 1999, s. 254). Každý člověk je jedinečná osobnost, v mnoha směrech odlišná od všech ostatních. I při zkoumání malé společnosti býváme často překvapeni touto pestrostí, osobními výstřednostmi a zdánlivě nevypočitatelným chováním (Murphy, 2004, s. 58).

Pokud se budeme zabývat samotným pojmem status, pak ten je vysvětlován jako rozdílná úcta či prestiž, které se jednotlivé sociální skupiny těší. Rozdíly ve statusu jsou zčásti nezávislé na třídní příslušnosti a prestiž může být jak pozitivní, tak i negativní (Giddens, 1999, s. 260). Naše postavení ve společnosti mohou být dána již naším narozením, jiná získáváme během života. Hovoříme tedy o statusu získaném, který je závislý na osobním úsilí každého z nás a dále o statusu připsaném, který závisí na našem pohlaví, etnicitě, věku, rodinném zázemí nebo postavení rodičů (Linton 1936, s. 115). Askriptivní (připsané) statusy jsou do velké míry nevyhnutelné, neboť to jestli jsme žena nebo muž nebo do jakého rodinného či příbuzenského prostředí se narodíme, si nevybíráme (Murphy, 2004, s. 60).

Třídní rozdíly v současnosti možná hrají menší roli než v minulosti, zároveň je ale jen málo sfér společenského života, kde se neuplatňují. Promítají se do tělesného stavu, např. nejvýznamnější typy duševních a fyzických nemocí se vyskytují častěji na nižších stupních společenského žebříčku (Giddens, 1999, s. 262).

Odlišné chápání společenských vrstev popisuje Eriksen (2008), kdy zmiňuje Wolfovu analýzu portorické společnosti, z níž vyplývá, že aktéři se vzájemně hodnotí podle tzv. symbolů bohatství, jako např. vlastnictví určitého doplňku v domácnosti, koně, způsobu stravování, apod. Tyto znaky byly v té době spjaty s různým přístupem k majetku. Jak dále Eriksen zmiňuje, odlišný přístup byl představen Veblenem, který hovořil o

tzv. „ostentativní potřebě.“ Lidé někdy usilují o získání symbolů statusu, aby právě působili dojemem, že jsou na tom lépe, než jak je tomu ve skutečnosti (Eriksen, 2008, s. 189). Na chápání sociálních vrstev, znázorněných prostřednictvím symbolů bohatství navázal Pierre Bourdieu. Jak opět zmiňuje Eriksen (2008), Bourdieu rozpracoval systematickou teorii „kulturních tříd.“ tato teorie vychází z toho, že člověk, který má zažita pravidla dobrého chování, orientuje se v umění, apod., má přebytek symbolického kapitálu. Moc je podle něho spojena se symboly a ve společnosti je vládnoucí třídou ta, která rozhoduje o kritériích dobrého vkusu (Eriksen, 2008, s. 189). Dle autorky této bakalářské práce může být v přeneseném smyslu slova právě to, jaké volí daná osoba oblečení, účes, nebo jakou má kvalitu pleti právě možným symbolem odkazujícím k příslušnosti k určité, vypůjčíme-li si Eriksenova slova, „kulturní třídě.“

7.2.5 Etnické rozdíly

Pojem etnicita označuje kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které ji odlišují od ostatních. Příslušníci takové skupiny se považují za kulturně rozdílné od jiných skupin ve společnosti a ta je tak rovněž vnímá (Giddens, 1999, s. 228). Odlišnosti shledáváme ale také v různosti fyzických a psychických znaků. Jako znaky fyzické odlišnosti je možné v interetnických situacích použít množství kritérií, jakými jsou fenotyp, jazyk, náboženství, nebo způsob oblékání. Vnímáme-li jakýkoli z těchto znaků jako ukazatel etnické odlišnosti, je již celkem jedno, že objektivně kulturní rozdíly jsou zanedbatelné (Eriksen, 2008, s. 317).

Hovoříme-li o etnicitě, ač nejde o totéž, někoho možná napadne slovo „rasa“. Jak zmiňuje Giddens (1999), mnozí lidé se dodnes mylně domnívají, že lidstvo se dá snadno rozdělit do biologicky odlišných „ras“. V minulosti byly rozlišovány čtyři nebo pět „ras“, někdy dokonce přes třicet. Nakonec se tyto klasifikace díky mnohým výjimkám ukázaly jako nepoužitelné. Neexistují žádné přesně vymezené „rasy“, ale jen široké spektrum fyzických variací (Giddens, 1999, s. 230). „Rasa“ a etnicita jsou

ale považovány za kategorie, které v podstatě v jakékoli situaci spouštějí stereotypizaci (Výrost, Slaměník, 2008, s. 364).

Postupným rozšiřováním obývaného areálu se naši předchůdci setkávali s výrazně odlišnými ekologickými podmínkami, na které se postupně adaptovali. Docházelo tedy k vývoji takových fyzických a psychologických znaků, které byly pro danou oblast nejvýhodnější a svým nositelům umožnily mít a vychovat více potomků. Tmavší pleť znamenala ochranu před UV zářením, kudrnaté vlasy tepelnou ochranu před přímým sluncem, naopak v severských oblastech tukem vystlané tváře nebo neobyčejně složitá stavba dutiny nosní a celkově snížený profil tamních obyvatel jako ochrana před chladem (Pivoňková, 2009, s. 65).

Vlivem genetické izolace dochází k prohlubování fyzických odlišností těchto populací. Svůj podíl na různorodosti těchto znaků mají patrně i náhodné genetické mechanismy, jako např. genetický drift, míšení, apod. Ač se, dříve zneužívaný pojem rasa, již neužívá, fyzické rozdíly mezi populacemi přetrvávají (Pivoňková, 2009, s. 65).

Mezi lidmi existují zřetelné fyzické odlišnosti a některé z nich mají dědičnou povahu. Určité rozdíly se však stávají zdrojem společenské diskriminace a předsudků, zatímco jiné ne a příčina tohoto jevu nemá nic společného s biologii. V tomto smyslu bývají např. rozdíly v barvě pleti často vnímány jako významné, zatímco odlišná barva vlasů nikoli (Giddens, 1999, s. 230-231). Existují relevantní rozdíly, které odlišují vlastní skupinu od příslušníků jiných skupin. To jak budou hodnoceny a zdůrazňovány společné rysy a zanedbávány rozdíly, záleží na určitých stereotypech. V tomto kontextu hovoříme o zjednodušeném popisu kulturních rysů jiných skupin, o jejichž existenci je hodnotící skupina přesvědčena (Eriksen, 2008, s. 319). Stereotypy jsou součástí percepce druhého etnika a manifestují se na úrovni chování k jeho příslušníkům. Stereotypy umožňují jednodušší orientaci a rozhodování a napomáhají rozlišovat mezi my a oni. Často bývají zneužívány např. k propagandě (Chvojková, 2014).

Mezi nejvýznamnější etnické rozdíly patří jednak morfologické znaky, jako tvar obličeje, tvar nosu, úst, ale také kvalitativní znaky, kam řadíme barvu pleti, barvu a tvar vlasů, apod. (Pivoňková, 2009, s. 66).

Obecně platí, že lidé rozpoznávají tváře příslušníků „vlastní rasy“ přesněji než tváře příslušníků „jiné rasy“, což bývá vysvětlováno častějšími kontakty s příslušníky „vlastní rasy. Pro tento jev existuje pojmenování „efekt jiné rasy.“ Ukazuje se také, že percepční mechanismy souvisejí s rozpoznáváním v závislosti na větší či menší podobnosti. Podobné tváře vnímáme celostněji, na rozdíl od tváří odlišných. Pokud se dotýkáme atraktivity, zde jsou pravidla transkulturně srovnatelná (Blažek, 2009, s. 116 -117) a opět „vítězí“ průměrnost.

Rozhodující je také věk, ve kterém člověk přichází do styku s příslušníky jiných kultur. U kojenců se „efekt jiné rasy“ projevuje již ve třech měsících, a to preferencí vlastní „rasy.“ Při opakovaném kontaktu s určitou osobou jiné „rasy“ se tento efekt ztrácí (Blažek, 2009, s. 117).

V současnosti můžeme, vlivem rozsáhlých migrací, evropskou populaci vnímat jako pestrou směsici lidí různého původu. Tento trend bude patrně pokračovat a Evropa se bude stávat více morfologicky variabilní a dle Pivoňkové (2009), bude velmi prospěšné nahlížet na tuto variabilitu jako na důsledek adaptace na různé ekologické podmínky. Je třeba si také uvědomit, že k rozlišení tváří příslušníků různých etnických skupin potřebujeme více času (Pivoňková, 2009, s. 65).

7.2.6 Věk

V obličeji dochází v průběhu lidské ontogeneze k mnohým změnám. Nejvíce patrné jsou změny v období 12 – 18 let a následně ve stáří 60 - 90 let. Platí, že se s přibývajícím věkem ztrácí plnost a oblost veškerých obličejových partií, současně dochází k jejich ztenčení a prodloužení. Oči jsou v dětském věku v poměru k celému obličeji velké a kulaté, později dochází k jejich prodlužování. Nosní kořen, který je u malých dětí téměř nezatelný se s věkem zvětšuje, ve stáří bývá

poměrně dominantním znakem v obličejí (Jandová, 2010, s. 33).

Kolik je pravdy na slovech George Orwela, který tvrdil, že člověk má v padesáti takovou tvář, jakou si zaslouží? Bylo zjištěno, že neutrální výraz u starých lidí je často zaměňován za jiné výrazy, a to v závislosti na, daným člověkem, nejčastěji prožívaných emocích. Nejčastěji docházelo k zaměňování za výraz vzteku, smutku, opovržení a viny. Moment, kdy dochází k vytvoření fyzického rysu, který odpovídá osobnostnímu předpokladu, bývá nazýván „efekt Doriana Greye.“ Osobnostní rys se může do tváře vepsat přímo, např. formou vrásek v závislosti na emocionalitě nebo zprostředkovaně vlivem prostředí (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 227).

Jiným případem je situace, kdy si člověk zažije určité vzorce chování, které jsou v přímém rozporu s jeho osobnostními předpoklady, zvláště pokud by nebyly žádoucí. Mohlo by tak dojít k vytvoření vzhledu nesouhlasného se zakrývanou vlastností. Tento jev, kdy např. podvodník má vizáž seriózního člověka se nazývá „efektem klamání“ (Rubešová, Havlíček, 2009, s. 227).

Lidé jsou během života vystavováni množství škodlivých vlivů, které působí na jejich zevnějšek. Především jde o sluneční záření, stres, kouření nebo např. konzumaci drog. Mimo slunečních paprsků mají na stav a kvalitu pleti vliv i další podnební vlivy, jako vítr nebo suchý vzduch. To vše způsobuje předčasné stárnutí pleti. Dochází ke změnám struktury pleti, dehydrataci a tím i tvorbě vrásek. Tyto vlivy mají na svědomí také vznik skvrn a žluté zbarvení pleti (Jandová, 2010, s. 36).

8 VÝZKUMNÁ ČÁST

8.1 Cíle a k nim položené otázky

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo popsat, na základě literatury a dle odpovědí dotazovaných respondentů, zda a jaké faktory pozitivně nebo negativně ovlivňují naše hodnocení ostatních lidí, resp. utváření prvního dojmu.

Druhým cílem bylo charakterizovat (pojmenovat), jaké znaky nejvíce a nejméně vystihují důvěryhodnost osob z nabídnutého vzorku fotografií, a to na základě otázek položených v průběhu prováděných rozhovorů.

Mimo jiné jsem dále sledovala, zda naše smýšlení o druhých významně ovlivňuje pohlaví, věk, dosažené vzdělání, nebo např. námi preferované sdělovací prostředky, či celkové rozpoložení. Za účelem tohoto sledování jsme si položili následující otázky.

Jak významnou roli sehrávají v našem hodnocení druhých sdělovací prostředky?

Jsou ženy vychovávající malé děti v hodnocení druhých kritičtější (ostražitější) než muži obecně a ženy bezdětné, se staršími (náciletými) a dospělými dětmi?

Směřuje pozitivní nebo negativní zkušenost s člověkem, určitým způsobem výrazně odlišným, naše smýšlení o lidech s podobnou odlišností, směrem k pozitivnímu nebo negativnímu hodnocení?

Jsou lidé s vyšším vzděláním spíše rezervovanější v hodnocení druhých?

8.2 Metodika výzkumu

8.2.1 Způsob provádění šetření a účastníci

Pro účely výzkumu byl použit strukturovaný dotazník, jehož

součástí byl soubor jedenácti portrétových fotografií. Konkrétně se jednalo o šest mužů a pět žen. Zmíněné fotografie pocházely z databáze pohřešovaných osob.

Druhou skupinou osob, které se podílely na výzkumu, byli respondenti. Celkem bylo dotazováno 30 osob (15 mužů a 15 žen). Jednu část tvořila skupina, převážně mladých lidí, kteří trávili dovolenou na horské chatě. Druhou část tvořili obyvatelé čtvrti, ve které autorka práce jako dítě vyrůstala. Mezi respondenty nebyli zařazeni lidé, se kterými mám blízký vztah. Rovněž mezi dotazovanými nebyli členové autorčiny rodiny.

Ke zmíněnému souboru fotografií je třeba uvést, že byly vybrány fotografie, kde posuzované osoby hleděly zpříma do objektivu, pozadí na všech fotografiích bylo světlé. Jednalo se o osoby v přibližném věkovém rozpětí 20 – 55 let.

Záměrně nebyly vybírány osoby s piercingem nebo tetováním v obličeji. Naopak záměrně byly vybírány, jak osoby upravené, tak i osoby zanedbanějšího vzhledu. Několik portrétovaných osob mělo snědší barvu pleti. Záměrně byli vybíráni muži hladce oholeni, s pěstěným voussem, ale i s neupraveným plnovousem. Podobně i ženy byly vybírány jak s krátkými upravenými vlasy, tak i s vlasy dlouhými bez větší úpravy.

Do vzorku nebyly vybrány osoby, které by mohly působit výrazně „neevropsky.“ Zároveň také nebyli vybíráni lidé s výraznou asymetrií v obličeji.

Fotografie byly řazeny náhodně a označeny názvy Dívka 1, 2; Paní 1- 3; Pán 1 – 6.

8.2.2 Získávání dat a manipulace s materiálem

Během dotazování byl respondentům nejprve ukázán celý soubor fotografií v elektronické podobě, prostřednictvím notebooku. Účastníci byli vyzváni, aby si skupinu prohlédli nejprve společně a zároveň byli

seznámení s tím, kam bude další dotazování směřovat. Poté byly postupně zobrazovány jednotlivé fotografie. Pokud některý z respondentů požadoval vrátit se k některé z fotografií nebo k celému souboru, bylo mu vyhověno.

Pro účely publikování v bakalářské práci byly fotografie upraveny pro tisk ve stejném formátu, vytištěny a uloženy s ostatním použitým obrazovým materiálem.

8.2.3 Souhlasy pro nakládání s fotografiemi (etika)

Během rozhovorů byly použity autorčiny vlastní fotografie a dále, jak bylo již zmíněno, veřejně přístupné fotografie pohřešovaných osob. Z tohoto důvodu nebyly zajišťovány souhlasy zobrazených osob.

8.3 Vlastní výzkum

Každý z respondentů byl seznámen s tématem a tedy i cílem tohoto výzkumu a poté požádán o vyjádření, zda souhlasí s tím, aby s ním byl za tímto účelem veden rozhovor. Nikdo z respondentů nezaujal odmítavé stanovisko.

První část dotazování byla zaměřena na charakteristiku souboru respondentů. Byly pokládány dotazy týkající se věku, vzdělání, pořadí mezi sourozenci, označení pohlaví, dotaz směřující k otázce víry. Následoval soubor otázek směřující k sociálnímu statusu, konkrétně jak se respondent svým příjmem cítí být zajištěn, jaké je jeho povolání, ale i zálibám a celkovému vyladění dotazovaného.

K zjišťování osobního vyladění dotazovaného jedince byly použity dvě fotografie, a to jedna znázorňující stařenku, prodávající na trhu ovoce a druhá malé děvče v rybářských sítích. Obě fotografie byly pořízeny autorkou bakalářské práce v Jihovýchodní Asii. Respondenti měli nejprve vybrat z možných odpovědí, co v nich vyfotografovaná situace vyvolává, případně sdělit svůj pocit, pokud žádná z nabízených odpovědí neodpovídala jejich cítění. Následně byli požádáni o vysvětlení těchto

pocitů.

Následovala hlavní část rozhovoru, kdy byl respondentům předložen soubor jedenácti neutrálně označených fotografií, z toho šesti mužů a pěti žen. Portréty osob byly k dispozici v elektronické podobě. Fotografie byly řazeny z části náhodně, z části nikoli, neboť prezentované osoby, dle autorky výraznější, nebyly řazeny zcela na začátek ani na konec tohoto souboru. Jednotlivé fotografie byly označeny názvy Dívka 1, 2; Paní 1 – 3, Pán 1 – 6.

Dotazované osoby měly v této části rozhovoru označit osobu, která v nich vzbuzuje nedůvěru a naopak která důvěru vzbuzuje a zároveň pokusit se vysvětlit své pocity, při pohledu na tyto portréty. Současně jim byly kladeny doplňující podotázky, jako např. zda ve vybrané osobě vidí nějakou podobnost v někom známém nebo zda si vzpomněli na nějakou konkrétní událost. Další dotaz např. směřoval k tomu, koho by podle respondentova odhadu vybral partner nebo ostatní dotázaní.

Otázka směřující k důvěryhodné osobě byla doplněna dotazy cílenými na zdůvodnění výběru, dále na to, co konkrétně působí vybranou osobu důvěryhodnou. Zda je zde určitá podobnost s osobou známou a zároveň koho by podle respondenta volil jeho partner a ostatní dotázaní. Jeden z dotazů např. zněl: „Která z uvedených osob pečuje o znevýhodněné lidi?“

V poslední části rozhovoru byly respondentům kladeny otázky typu, jak byste se stavěli ke skutečnosti, že s Vaší dcerou/synem (vnučkou nebo jiným vám blízkým dítětem), se kamarádí děti pocházející ze zemí jako např. Vietnam, Ukrajina, Slovensko, Německo, států Afriky nebo ze zemí arabského světa a jak byste vnímali skutečnost, že do třídy vaší dcery/syna (vnučky nebo s jiným vám blízkým dítětem) chodí několik romských dětí, případně jak byste reagoval/a na situaci, že se do vašeho těsného sousedství stěhuje neznámá romská rodina?

Během dotazování respondenti sami nevyplňovali své odpovědi. Dotazování bylo vedeno formou rozhovoru, který vycházel ze struktury dotazníku. Odpovědi a reakce jednotlivých osob byly zapisovány, na což byli všichni účastníci před zahájením rozhovoru upozorněni. Zároveň byli také vyzváni, aby sdělili, pokud jim bude nějaká otázka nepříjemná. Účastníci rozhovorů byli zároveň požádáni, aby označovali vždy jen jednu osobu, tedy tu, která bude nejlépe vystihovat jejich pocity nebo je napadne označit ji jako první.

Rozhovory byly realizovány v průběhu dvou měsíců na přelomu roku 2014 a 2015, a to vždy v klidné uzavřené místnosti, za přítomnosti pouze autorky této práce a jednoho respondenta. Dotazovaný byl vždy seznámen s účelem tohoto rozhovoru. S jednotlivými účastníky byl rozhovor veden, pokud možno, stejným způsobem. Zároveň byla snaha vyvarovat se jakéhokoli naznačení autorčina osobního postoje k jednotlivým bodům rozhovoru a byla volena strategie zaujmout roli neutrální osoby. Pokud respondent odpovídal, ne zcela jednoznačně nebo s určitým zaváháním, byl dotazován např.: „Rozumím tedy správně, že...?“ nebo „Mám chápat vaši odpověď tak,...?“ Délka trvání jednotlivých rozhovorů byla přibližně 45 až 60 minut.

8.3.1 Charakteristika souboru respondentů

Do výzkumu bylo, jak již dříve bylo zmíněno, celkem 30 respondentů, z toho 15 žen a 15 mužů. Z tohoto počtu ve dvanácti případech šlo o manželské nebo partnerské dvojice. Zbýlých šest respondentů bylo zapojeno bez partnera.

Mezi muži se jednalo celkem o tři respondenty ve věkovém rozmezí – 29, šest osob v rozpětí 30 – 39, dále tři ve věku 40 – 49 a tři starší 50ti let. Mezi ženami byly posuzovány odpovědi dvou respondentek ve věku do 29 let, šesti v rozpětí 30 – 39, tří žen ve věku 40 – 49 a čtyř starších 50ti let.

Mezi muži byli čtyři dotazovaní s nejvyšším dosaženým vzděláním

nižším středním bez maturity (SOU), dále čtyři se středním s maturitou, dva absolventi vyšší odborné školy a pět vysokoškoláků. Dvě ženy měly ukončené nižší střední vzdělání bez maturity, pět žen střední s maturitou, tři ženy vyšší odborné a zbylých pět respondentek byly vysokoškolačky.

K otázce víry mezi muži dva respondenti uváděli, že se považují za věřící, bez příslušnosti k nějaké církvi, čtyři vyznávali jinou víru (v osobní zkušenost, v přírodu, v sebe), dva se hlásili ke křesťanství a sedm respondentů uvedlo, že je bez víry.

Ženy ve třech případech uváděly, že vyznávají jinou víru (v něco nad námi, v sebe, v osud), sedm žen uvedlo, že je bez víry, tři se hlásily ke křesťanství, jedna žena vybrala odpověď „věřící bez příslušnosti k církvi“ a jedna uvedla, že je ateistka, tedy odmítá jakoukoli víru.

Mezi respondenty muži byli dva „jedináčci“, osm dotazovaných, mezi sourozenci nejmladších, čtyři nejstarší a jeden prostřední ze sourozenců. Ženy respondentky uváděly, že tři z dotazovaných jsou nejstarší ze sourozenců, tři prostřední, sedm žen bylo mezi sourozenci nejmladších, jedna zvolila odpověď „jedináček“ a jedna uvedla, že vyrůstala jako jedno z dvojčat.

K rozpoznání celkového vyladění respondentů měly během dotazování směřovat dva dotazy, vycházející z předložených fotografií stařenky prodávající ovoce a dítěte v rybářských sítích. Respondenti měli vybírat z předložených odpovědí právě tu, která nejlépe vystihovala jejich pocit z dané fotografie. Aby mohlo být rozlišeno vyladění respondentů, byly tyto odpovědi rozděleny do tří kategorií, a to: „spíše pozitivní“, „neutrální“, „spíše negativní.“

V případě stařenky kategorii „spíše pozitivní“ odpovídala odpověď - nabíjí mě to a nenapadlo mě takto o tom přemýšlet, „neutrální“ - nedotýká se mě to a „spíše negativní“ - soucit, pocit sklíčenosti, úzkost.

Pro vysvětlení, do kategorie „spíše pozitivní“ byla vybrána i

odpověď „nenapadlo mě takto o tom přemýšlet“, právě proto, že doplňující odpovědi respondentů byly pozitivněji laděné (vypadá spokojeně, zdá se, že jí nic nechybí...).

U druhé fotografie dítěte kategorii „spíše pozitivní“ odpovídaly odpovědi – pocit štěstí, příjemná emoce/libost, „neutrální“ - žádná emoce, nenapadlo mě takto o tom přemýšlet a kategorii „spíše negativní“ - strach/obava, nedůvěra.

V případě fotografie stařenky vybralo celkem šest mužů a sedm žen odpověď „spíše pozitivní“, pět mužů a pět žen odpověď „spíše negativní“ a čtyři muži a tři ženy vybralo odpověď „neutrální“.

U fotografie dítěte volilo sedm mužů a sedm žen odpověď „spíše pozitivní“, šest mužů a osm žen „spíše negativní“ a tři muži a žádná žena volili odpověď „neutrální.“

Pokud byla sledována shoda, kdy shodně jeden muž nebo jedna žena volili v obou případech buď pozitivní, nebo jen negativní odpověď, pak v případě mužů k této shodě nedošlo ani v jednom případě. U žen byla tato shoda v případě negativních odpovědí nalezena ve čtyřech případech a u pozitivních odpovědí v šesti případech. Ve zbylých případech ke shodě v odpovědích nedošlo. S ohledem na výše uvedené byl tento ukazatel v daném vzorku respondentů neměřitelný, a tedy nebylo možné sledovat na základě uvedených odpovědí momentální vyladěnost respondentů.

8.3.2 Přehled výsledků

8.3.2.1 Odpovědi k faktorům ovlivňujícím hodnocení druhých

Jak bylo již výše uvedeno, jedním z cílů tohoto výzkumu bylo zjistit, zda a jaké faktory pozitivně nebo negativně ovlivňují naše hodnocení druhých a tedy pomáhají spoluutvářet první dojem. Současně s tím byly vzneseny otázky, na které se autorka práce snažila během šetření najít odpověď. Začneme tedy právě těmito odpověďmi.

Jak významnou roli sehrávají v našem hodnocení druhých sdělovací prostředky?

Během rozhovoru měli respondenti uvést, zda a jaké sdělovací prostředky pravidelně sledují. Na základě uvedených odpovědí bylo dále porovnáváno, zda se v odpovědích, kdy měli respondenti vysvětlit, co ovlivnilo výběr důvěryhodné nebo nedůvěryhodné osoby, právě zkušenost spojená s informacemi nabytými ze sdělovacích prostředků.

V následujícím přehledu jsou, jen pro zajímavost, zaznamenány sdělovací prostředky, nejčastěji uváděné během rozhovorů s označením četnosti, tak jak bylo respondenty uváděno sledování daného média. Vzhledem k rozsahu práce nebylo již dále sledováno, jak které konkrétní médium případně ovlivňuje jednotlivé respondenty. Z tohoto důvodu je také tento přehled čistě informativní.

Navzdory úvodním předpokladům nebylo dále vyhodnocováno, resp. porovnáváno, do jaké míry ovlivňuje konkrétní sledované médium jednotlivého respondenta, a to zejména z toho důvodu, že většina respondentů označila několik informačních kanálů a proto následné vyhodnocování by bylo velmi složité. Navíc s ohledem na celkově malý vzorek respondentů a velkou různorodost odpovědí by takovéto vyhodnocení bylo bohužel velmi málo vypovídající.

Přehled sledovanosti sdělovacích prostředků		
Médium		Četnost výskytu v odpovědích respondentů
Televize	ČT 1	19
	ČT 2	10
	ČT sport	6
	ČT 24	6
	Prima	3
	Náhodný výběr	5
	Český rozhlas 1	12
Rádio	Blaník	7
	Rock rádio	6
	Impuls	3
	Beat	3
	Náhodný výběr	4
	Novinky.cz	16
	BBC	4
Internet	Facebook	4
	I dnes	3
	Regionální	8
	Časopisy pro ženy	4
Noviny časopisy	Myslivost	4
	Moto – periodika	3
	Náhodný výběr	6

V odpovědích respondentů vztahujících se k výběru důvěryhodné nebo nedůvěryhodné osoby se vyskytovaly odpovědi, naznačující určité ovlivnění, mimo jiné i právě sdělovacími prostředky.

V průběhu rozhovorů někteří respondenti uváděli např.: „...pokaždý, když někoho ukazují v televizi, tak mají tihle lidi dlouhý vlasy,“ „...určitě jsem někoho podobného viděl ve zprávách o amnestii,“ „...účes má jak z filmů z 80. let,“ „...připomíná mi teroristu,“ „...je jako nějaký Indián,“ „...v nějakém filmu hrál zloducha,“ „...vypadá jako čert,“ „...vypadá inteligentně, mohla by to být třeba politička,“ „...připomíná mi ganstera z filmu,“ „...jo připomíná, jednu kladnou postavu ze seriálu,“ „...vypadá jako Jack Nicolson,“ atd. Jen ojediněle se takováto přirovnání týkala kladně hodnocených portrétovaných osob. Respondenti takováto přirovnání uváděli zejména u osob, které hodnotili jako nedůvěryhodné. Podobný komentář, vztahující se ke zkušenosti získané prostřednictvím sdělovacích prostředků užilo celkem 21 dotazovaných.

Určité ovlivnění sdělovacími prostředky bylo patrné i v reakcích na otázku č. 19. kdy se poměrně často, konkrétně v 12 odpovědích objevovala obava z muslimů. Další otázkou je, do jaké míry, některými respondenty, zmiňovaná obava z romského etnika, u otázky č. 20, je důsledek osobní zkušenosti a do jaké míry opět důsledek vlivu médií.

Směřuje pozitivní nebo negativní zkušenost s člověkem, určitým způsobem výrazně odlišným, naše smýšlení o lidech s podobnou odlišností, směrem k pozitivnímu nebo negativnímu hodnocení?

Podobně jako v předešlém případě bylo v odpovědích jednotlivých účastníků výzkumu sledováno, do jaké míry mohou být ovlivněni, tentokrát, osobní zkušeností. Ve většině případů, konkrétně 23 negativně hodnocených a 16 pozitivně hodnoceni jednotlivých fotografií, dotazovaní účastníci připustili určitou souvztažnost s vlastní zkušeností.

Během dotazování zazněly např. takovéto reakce: „...tyhle týpci bývají v non-stopu,“ „...tyhle lidi jsem zažil v 80. letech, takovej ten typ - za komunistů bylo líp...,“ „...milej kluk, připomíná kluky - studenty 25-30 let,“ „...má vizáž narkomana,“ „...zarostlej, vousatej, ty nemám rád,“ „...sympatický mi jsou ty vousy, v rodině jsme všichni vousatý,“ „...umím si

ho představit ve vězeňském,“ „...připomíná mi jednoho kolegu – flákače,“ připomíná mi kamarádku,“ „...znám tenhle typ lidí, švagr je narkoman,“ „...dovedu si ho představit ve skupince lidí – huličů, tyhle lidi postrádají míru odpovědnosti,“ apod.

Budeme-li konkrétní a porovnáme, odpovědi jednotlivých respondentů, v případě negativní zkušenosti, pak zjistíme, že takovouto zkušenost zmínilo celkem 12 mužů a 11 žen. Z toho u mužů se jednalo o čtyři absolventy SOU, čtyři středoškoláky, jednoho absolventa vyšší odborné školy a tři vysokoškoláky. V případě žen šlo o dvě absolventky SOU, tři respondentky s nejvyšším ukončeným vzděláním středním s maturitou, dvě absolventky vyšší odborné školy a čtyři vysokoškolačky. Podobně byla porovnávána i další rozřazovací kritéria, jakými bylo pořadí mezi sourozenci, otázka víry a věk respondentů. Výsledky srovnání jsou uvedeny v následující tabulce.

Porovnání odpovědí respondentů dle jednotlivých rozřazovacích kritérií – ovlivnění negativní zkušeností

Kritérium		Ženy	Ženy celkem	Muži	Muži celkem
Věk	- 29	1	2	2	3
	30 – 39	6	6	6	6
	40 – 49	1	3	2	3
	50 +	3	4	2	3
Celkem		11	15	12	15

Kritérium		Ženy	Ženy celkem	Muži	Muži celkem
Vzdělání	Základní	0	0	0	0
	Nižší střední (SOU, SŠ bez maturity)	2	2	4	4
	Střední s maturitou (SŠ)	3	5	4	4
	Vyšší odborné (VOŠ)	2	3	1	2
	Vysokoškolské	4	5	3	5
	Jiné	0	0	0	0
Celkem		11	15	12	15

Kritérium		Ženy	Ženy celkem	Muži	Muži celkem
Pořadí mezi sourozenci	Jedináček	1	1	1	2
	Nejstarší	3	3	3	4
	Prostřední	1	3	1	1
	Nejmladší	6	7	7	8
	Dvojče	0	1	0	0
	Jiná možnost	0	0	0	0
Celkem		11	15	12	15

Kritérium		Ženy	Ženy celkem	Muži	Muži celkem
Otázka víry	Křesťanská víra	3	3	1	2
	Židovská víra	0	0	0	0
	Východní náboženství	0	0	0	0
	Jiná víra	2	3	4	4
	Věřící bez příslušnosti k církvi	1	1	1	2
	Bez víry	4	7	6	7
	Ateista	1	1	0	0
Celkem		11	15	12	15

Souhrnem lze tedy říci, že v případě negativního hodnocení, byla většina respondentů při hodnocení jednotlivých fotografií ovlivněna vlastní

zkušeností, a to především tou negativní. V případě pozitivního hodnocení si již respondenti vlastní zkušenost vybavovali méně, a to pouze v 16 případech. Nutno také ale dodat, že podrobnější srovnání by opět mělo význam, pokud by vzorek respondentů byl větší. Ze stávajícího vzorku nevyplývá, která skupina respondentů více inklinuje k vybavení vlastní zkušenosti, nelze tedy provést relevantní srovnání.

Jsou ženy vychovávající malé děti v hodnocení druhých kritičtější (ostrážitější) než muži obecně a ženy bezdětné, se staršími (náctiletými) a dospělými dětmi?

Zde je na místě zmínit, jaký věk byl považován za věk označující „malé děti.“ V tomto případě byly za malé děti považovány děti nižšího školního věku, tedy do 10ti let. Míra ostrážitosti byla sledována především v odpovědích na otázky č. 19 a 20, kdy se respondenti měli vyjádřit, jak by reagovali na dvě specifické situace, vztahující se k jejich dětem nebo velmi blízkým, nedospělým osobám.

V odpovědích respondentů se objevovaly např. věty typu: „...chtěl/a bych vědět, jak to v té rodině funguje,“ „...mohla by to být zajímavá zkušenost,“ „...nevadilo by mi to, děti jsou všude stejné,“ „byl/a bych ostrážitější, zajímalo by mě, jak se tam cítí,“ „...bylo by to fajn, naučilo by se jazyk, poznalo jinou kulturu,“ „...ostrážitý bych byl z arabů, zajímalo by mě, jak došlo k seznámení,“ „...těch muslimů bych se obával/a,“ „...ostrážitá bych byla vždy, pokud bych tu rodinu neznala, ale samotný fakt, že je to Cikán, by mi nevadil,“ apod.

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že vyšší míru ostrážitosti, resp. určité nedůvěry vykazovali spíše muži, kdy v celkem 14 případech byla zaznamenána určitá obava na straně mužů a jen v 10 případech na straně žen. Zajímavostí bylo, že muži pouze ve 4 případech vyslovili obavu z arabské, resp. muslimské kultury, oproti ženám, které tuto obavu zmínily osmkrát. Naproti tomu muži celkem v deseti případech se nějakým způsobem vymezovali ke konfrontaci s romskou populací, přičemž u žen se tato tendence projevila pouze dvakrát.

Další významnou okolností, jež byla respondenty zmiňována, bylo zázemí, ať již v návaznosti na otázku 19 nebo v souvislosti s otázkou 20. Požadavek na znalost zázemí vyslovilo celkem 14 respondentů, přičemž pouze ve čtyřech případech tento požadavek vzešel od mužů a celkem v deseti případech z odpovědí žen. Více na znalost zázemí poukázaly ženy s malými dětmi, a to v celkovém počtu šesti respondentek. Na tomto místě je nutno také ale zmínit, že z celkového počtu respondentek bylo 9 žen s malými dětmi a zbylých 6 žen bezdětných nebo s dětmi již dospělými. Požadavek na znalost zázemí byl doplňován jak pozitivně laděnými odpověďmi, tak odpověďmi s jistou ostražitostí. Zjištěné rozdíly jsou přehledněji opět znázorněny v následující tabulce.

Nejčastější typy odpovědí	Muži		Ženy s malými dětmi		Ženy bezdětné/s dospělými dětmi	
	Sdílející obavu	Celkem	Sdílející obavu	Celkem	Sdílející obavu	celkem
Celková obava z „arabského světa“	4	15	5	9	3	6
Ostražitost vůči Romům	10	15	0	9	2	6
Potřeba znalosti zázemí	4	15	6	9	4	6

S ohledem na velmi malý vzorek respondentů, jsou zjištěné výsledky opět velmi málo vypovídající, ač určité rozdíly v odpovědích, např. mezi muži a ženami již patrné jsou. Konkrétně např. výše uvedená obava z „arabského světa“ oproti ostražitosti vůči Romům. Pro větší vypovídající schopnost tohoto šetření by ale opět bylo třeba pracovat s podstatně větším vzorkem respondentů.

Jsou lidé s vyšším vzděláním spíše rezervovanější v hodnocení druhých?

Pokud má být sledována v odpovědích respondentů určitá míra zdrženlivosti v hodnocení druhých, pak by na tomto místě bylo vhodné uvést, jak je tato zdrženlivost autorkou chápána.

Zdrženlivou odpovědí rozumějme tedy odpověď, ve které respondent k vyfotografované osobě krom toho, zda mu připadala důvěryhodná nebo naopak, pronesl např. spíše obecné hodnocení nebo se nějakému hodnocení vyhýbal. Jeho reakcí bylo například „...podle vzhledu nikoho nesoudím,“ „...jen z něj mám takový dojem,“ „...nic konkrétního, jen ve mně vyvolává určitou situaci,“ apod.

V opačném případě respondent pronesl např. nějaký soud nebo např. charakteristiku lidí, které mu tato osoba připomíná, odhadoval možné vlastnosti osoby na fotografii, apod. V takovýchto případech byly zaznamenány např. odpovědi typu: „...milý vzdělaný vysokoškolák,“ „...takovej normální, upravenej, zdá se být společenskej,“ „...nevěřím lidem s knírem, ten sluší jen Rédlovi,“ „...není to fiflena,“ apod.

Odpovědi dotazovaných, ve vztahu k dosaženému vzdělání respondentů, rozřazené podle výše uvedeného klíče, znázorňuje následující tabulka.

Přehled míry zdrženlivosti v hodnocení druhých, v porovnání ke vzdělání								
Dosažené vzdělání	SOU		SŠ		VOŠ		VŠ	
	dílčí počet	celkem	dílčí počet	celkem	dílčí počet	celkem	dílčí počet	celkem
Spíše zdrženlivé hodnocení	0	6	3	9	2	5	5	10
Spíše otevřené hodnocení	6	6	6	9	3	5	5	10

Pokud budeme tedy vycházet z výše uvedeného přehledu, respondenti s vyšším vzděláním, (VOŠ a VŠ) byli ve svých odpovědích častěji spíše rezervovanější než respondenti s nižším dosaženým vzděláním. Současně je také třeba uvést, že míra zdrženlivosti je v tomto případě těžko měřitelná a výše uvedené rozlišení je pouze subjektivní pomůckou autorky. Je tedy otázkou, zda na tuto otázku je možné odpovědně nalézt odpověď.

K posouzení určité zdrženlivosti v odpovědích respondentů byly vybrány otázky 16 – 18.

Jedním ze sledovaných kritérií, jak bylo již dříve uvedeno, byla míra „emočního vyladění“ respondentů a její možný vliv na hodnocení druhých. V průběhu dotazování bylo zjištěno, že odpovědi respondentů neumožňují srovnání dle tohoto ukazatele a proto s tímto kritériem dále ve výsledcích nebylo pracováno.

8.3.2.2 Hodnocení důvěryhodnosti vybraných obličejů

V celkovém hodnocení důvěryhodnosti byly pozitivně hodnoceným osobám přičítány „kladné body“ a negativně hodnoceným osobám na fotografiích „záporné body.“ Po sečtení těchto bodů, vzniklo pořadí, kdy jako nejdůvěryhodnější portrétovaná osoba, byla respondenty, vybrána fotografie s názvem „Dívka 1“, a jako nejméně důvěryhodná, byla vybrána osoba, portrétovaná na fotografii s názvem „Pán 3.“

Pokud byla v odpovědích respondentů sledována důvěryhodnost jednotlivých portrétovaných osob, pak mezi muži byl jako nejvíce důvěryhodný hodnocen Pán 5, a to celkem v pěti případech. Jako nejméně důvěryhodný byl naopak hodnocen Pán 3, a to celkem devíti respondenty.

Mezi ženami byla jako nejvíce důvěryhodná vybrána Paní 3, celkem v šesti případech a naopak jako nejméně důvěryhodný byl hodnocen Pán 2, celkem sedmkrát.

Hodnocení důvěryhodnosti portrétovaných osob				
Název fotografie	Četnost hodnocení nejvíce důvěryhodný/á v bodech (+)	Četnost hodnocení nejméně důvěryhodný/á v bodech (-)	Rozdíl	Pořadí
Dívka 1	8	0	8	1
Dívka 2	0	0	0	6-8
Pán 1	1	1	0	6-8
Pán 2	0	11	-11	10
Pán 3	0	14	-14	11
Pán 4	1	0	1	5
Pán 5	7	2	5	4
Pán 6	0	0	0	6-8
Paní 1	6	0	6	3
Paní 2	0	2	-2	9
Paní 3	7	0	7	2

Otázkou je, zda výše uvedený přehled je na místě a zda by nebylo právě na tomto místě vhodné uvést spíše to, že jako nejméně důvěryhodné osoby byli respondenty vybráni Pán 3 a Pán 2, a to celkem ve 14ti a 11ti případech.

Naopak jako nejvíce důvěryhodné osoby byly hodnoceny osoby na fotografiích s názvy Dívka 1 - osmkrát a Paní 3 – šestkrát.

Největší rozpor v hodnocení byl zaznamenán u fotografie s názvem Pán 5. Muž na této fotografii byl celkem pětkrát hodnocen jako nejvíce důvěryhodný a naopak dvakrát jako nejméně důvěryhodný. Opakovaně se také respondenti ve svém doplňujícím vyjádření zmiňovali tak, že právě tato osoba na ně, navzdory již uskutečněnému výběru, působí rovněž výrazně důvěryhodně nebo naopak výrazně nedůvěryhodně.

Respondenti nevybírali pouze osobu, která se jim zdá být nedůvěryhodná nebo důvěryhodná, ale měli také, mimo jiné, specifikovat rysy resp. charakteristiky, které jim důvěryhodnost nebo nedůvěryhodnost dané osoby navozují.

V případě nedůvěryhodnosti byly nejčastěji označovány tyto charakteristiky: Oči - nevyzpytatelný/zlý pohled, přísný/zlý/útočný výraz v obličeji, celková zanedbanost, vousy – plnovous/knír/příliš upravené, styl oblékání - příliš mladistvý/ošuntělost/zanedbanost. barva pleti, tvar obočí, kvalita pleti, apod.

Znaky charakterizující, dle respondentů, nedůvěryhodnost	
Znak	Četnost označení
oči (nevyzpytatelný, zlý pohled)	18
přísný/zlý/útočný výraz v obličeji	16
vousy (zanedbané/příliš upravené/knírek)	12
celková zanedbanost	10
neupravené/dlouhé vlasy	8
způsob oblékání	5
barva pleti	5
neobvyklý tvar obočí	2
špatná kvalita pleti	1

Pokud respondenti měli charakterizovat, co naopak na portrétované osobě budí důvěryhodnost, byly to tyto znaky. Celková upravenost,

náznak úsměvu/úsměv, vyšší nebo naopak blízký věk, příjemný/inteligentní výraz, souměrnost v obličeji, vousy, neutrální výraz, evropský vzhled, atd.

Znaky charakterizující, dle respondentů, důvěryhodnost	
Znak	Četnost označení
upravenost	12
náznak úsměvu/úsměv	12
vyšší věk	8
blízký věk	7
veselý výraz v očích	5
příjemný pohled	5
„inteligentní“ výraz	4
přirozenost	4
souměrnost	2
evropský vzhled	2
vousy	1

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že budeme-li hovořit o tom, co v daném vzorku respondentů vyvolávalo v případě posuzovaných osob nedůvěru, pak nejčastěji zmiňovaným znakem byly oči. Konkrétně pokud portrétovaná osoba měla, podle respondentů, zlý nebo nevyzpytatelný pohled, jak jej dotazovaní nejčastěji charakterizovali. Dalším znakem vzbuzujícím nedůvěru u většiny respondentů byl celkově přísný až útočný výraz, což částečně souvisí s prvně uvedeným znakem. Další charakteristikou, která vyvolávala velkou pozornost, byly vousy, a to ať již upravené, kdy jejich přílišná úprava v respondentech vyvolávala nedůvěru, tak naopak i neupravené, což v respondentech budilo dojem zanedbanosti a to byl také jeden z často zmiňovaných faktorů vzbuzující nedůvěru v danou osobu.

Ve shodě s těmito znaky byly respondenty vybrány fotografie mužů, kteří výše uvedenému popisu odpovídají. Na první fotografii označené jako Pán 3 je muž, jehož výraz dotazovaní často označovali jako přísný. Respondentům „vadily“ v případě tohoto muže oči, ať je již charakterizovali jako pichlavé, zlé, apod. Nedůvěru ale vzbuzovalo i okolí

očí, v tomto případě obočí a „kruhy“ pod očima a rovněž příliš upravené vousy. V případě fotografie nazvané jako Pán 2 byla nejčastěji zmiňována neupravenost, až zanedbanost, oči, pokleslá víčka, neupravené vlasy a vousy.

Hovoříme-li o důvěryhodnosti fotografovaných osob, byla nejčastěji zmiňována upravenost, úsměv nebo jeho náznak, ale také věk. U posledního ukazatele někteří respondenti vítali jim blízký věk, v některých naopak důvěru vzbuzoval věk vyšší.

Pokud byla řeč o důvěryhodné osobě, byli dotazovaní podstatně méně sdílní. Často měli problém zhodnotit, co konkrétně na dané osobě v nich vzbuzuje důvěru. U nedůvěryhodných osob byla reakce pohotovější a také konkrétnější.

V případě zmíněného „rozporu“ u fotografie nazvané jako „Pán 5“, se autorka domnívá, že portrétovaný muž nese znaky označované respondenty jako znaky vzbuzující nedůvěru, a to ne příliš upravené vousy, výrazné obočí, ale zároveň také znaky které byly dotazovanými považovány za znaky důvěryhodnosti. Zde zmiňme především náznak úsměvu, upravenost a patrně i blízký věk některým respondentům.

8.4 Diskuse

Za cíle této práce si autorka uložila posoudit, zda a jaké faktory pozitivně nebo negativně ovlivňují naše hodnocení druhých a tedy pomáhají spoluutvářet první dojem. Druhým cílem bylo pojmenovat, jaké znaky vystihují nejvíce a nejméně důvěryhodnou osobu z nabídnutého vzorku fotografií. Jak bylo ostatně již výše několikrát zmíněno, mnozí autoři, věnující se atraktivitě, shodně uvádějí, že atraktivnější lidé bývají pokládáni za extravertnější, důvěryhodnější nebo spolehlivější a stejně tak tomu je i naopak. Za účelem ověření těchto předpokladů byl sestaven jednoduchý dotazník, který sloužil jako určitá osnova k rozhovorům, které byly autorkou s jednotlivými respondenty vedeny. Pomocí těchto rozhovorů byly rovněž hledány odpovědi na položené otázky, vycházející

ze stanovených cílů.

Všechny rozhovory probíhaly v celkem klidném prostředí a s dostatečným časovým prostorem. Navzdory tomu, např. na podotázku, kdy měl respondent sdělit, zda vidí nějakou podobnost s někým, s kým měl v minulosti určitou zkušenost nebo zda si, v této souvislosti, vybavuje konkrétní situaci, by zřejmě u některých aktérů, bylo třeba se ještě hlouběji danému tématu věnovat. Přesto, že všichni dotazovaní s rozhovorem souhlasili a ani v jeho průběhu se necítili nekomfortně, zdálo se, že nebyli, ve většině případů, v rozpoložení nad touto otázkou příliš přemýšlet.

Dále také během dotazování z reakcí některých respondentů vyplynulo, že patrně, ne zcela šťastně byla zvolena fotografie blond ženy, středního věku, označená jako „Paní 1“, a to především proto, že jako jediná má vidět zuby v náznaku úsměvu. To u respondentů mohlo poutat a zřejmě také poutalo, větší pozornost. Někteří respondenti, zejména muži, byli tímto zřejmě ovlivněni a připisovali této ženě spíše pozitivní hodnocení, což zdůvodňovali právě jejím výrazem. To také koresponduje s tvrzením, že neznámí usmívající se lidé bývají pozorovateli hodnoceni spíše příznivěji, jako milejší, čestnější, šťastnější, atraktivnější, inteligentnější, apod. (Lindová, 2009, s. 153). Nutno ale také poznamenat, že takováto reakce se netýkala většiny respondentů.

V průběhu dotazování autorka také dospěla k názoru, že v případě označení jednotlivých fotografií mělo být voleno spíše jednodušší pojmenování. Jako vhodnější označení by bylo např. Paní 1 – 5 a Pán 1 – 6, případně Obrázek 1 – 11. Současně ale nebylo zaznamenáno, že samotné označení by nějak ovlivnilo rozhodování respondentů.

Během rozhovorů dále autorku práce zaujalo, že muži, častěji než ženy, hodnotili negativně dlouhé vlasy a vousy u mužů, zatímco ženy si všímaly pouze vousů, což odpovídá tvrzení, že obliba různé úpravy vousů se časem výrazně mění a atraktivita porostlé tváře je ovlivněna dobou a kulturním prostředím (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 195-196). Za

povšimnutí také stojí rozdílné hodnocení mužů a žen, kdy muži jako nejméně důvěryhodného volili převážně Pána 3 – muž světlé pleti s výrazně zakřiveným obočím, oproti tomu ženy negativně hodnotily především Pána 2 – zanedbaný zevnějšek, snědší barva pleti, patrně ale nejde o Roma. Mezipohlavní rozdíly v hodnocení byly patrné i u hodnocení důvěryhodné osoby, kdy muži častěji než ženy označovali Paní 1 – střední věk, upravená, úsměv, blond vlasy, zatímco ženy častěji vybíraly Paní 3 – starší dáma s neutrálním výrazem, upravená, spíše konzervativní vzhled. Především rozdílná volba mužů a žen v případě důvěryhodné osoby naznačuje určité preference opačného pohlaví se šťastným pohledem (Conway, 2008).

V odpovědích respondentů se také poměrně často objevoval předpoklad, že ostatní dotazovaní budou jako nejméně důvěryhodného hodnotit romského muže, označeného jako Pán 6, kterého ovšem takto nehodnotil nikdo z dotázaných. Je otázkou, zda k tomuto úsudku vedlo respondenty všeobecné povědomí o určité vyhraněnosti vůči Romům nebo zda roli hrál jiný faktor, např. možné osobní stereotypní uvažování. Ať již volba nejméně důvěryhodné osoby nebo výše zmíněná očekávání napovídají, že i zde se mohl uplatnit předpoklad pro přisuzování nižší společenské hodnoty jedincům tmavší pleti (Havlíček, Rubešová, 2009, s. 194).

Respondenti, jejichž partner byl rovněž zahrnut do dotazování, měli ve většině případů špatný odhad toho, kterou osobu bude právě partner hodnotit jako nejméně důvěryhodnou.

Téměř ve všech rozhovorech se odrážela aktuální atmosféra ve společnosti, kdy byla v médiích často přetřásána otázka terorismu, tzv. Islámského státu, apod. V odpovědích respondentů se často v této souvislosti objevovala obava z muslimů, odlišného vyznání, apod. Je patrné, že v případě tohoto vzorku respondentů platí, Andersonovo tvrzení z r. 1991, zmíněné Eriksenem, a to že díky existenci tisku si může obrovský počet lidí osvojit stejné vědění, a to bez nutnosti kontaktu s

tvůrcem a shodně je možné standardizovat v obrovském měřítku i světový názor (Eriksen, 2008, s. 330). Zajímavé by bylo porovnat, jak by se např. odpovědi respondentů lišily, kdyby byly rozhovory realizovány v současné době, kdy je na pořadu dne, mimo jiné, otázka celosvětové migrace.

Původně bylo záměrem autorky práce, mimo výše sledovaného, zaměřit se např. na to, zda na naše hodnocení druhých má vliv např. sociální status hodnotitele, zda lidé, kteří jsou více otevřeni životním změnám, jsou také tolerantnější k určitým odlišnostem hodnocených osob, nebo do jaké míry nás ovlivňuje rodina. Platí také, že naše preference ovlivňuje do značné míry vzhled našich rodičů, díky čemuž máme např. tendenci upřednostňovat partnery s podobnou barvou vlasů, očí, apod. (Havlíček, Rubešvá, 2009, s. 198). Autorka zde také vycházela z předpokladu, že např. lidé zvyklí více cestovat a tedy pohybující se častěji v multikulturním prostředí nebo lidé zastávající profese, díky kterým mohou přicházet do kontaktu s lidmi různých kultur, sociálních skupin nebo subkultur, budou méně vyhranění vůči určitým odlišnostem, ať již by se jednalo o upravenost, barvu kůže nebo celkový výraz obličeje. Tento předpoklad vychází z toho, že předsudky vznikají především na základě stereotypního uvažování, kdy používáme kategorie, které slouží k utřídění našich zkušeností. Stává se ale, že tyto kategorie vycházejí ze špatných nebo nedostatečných informací (Giddens, 1997, s. 232). Bohužel s ohledem na, již výše zmíněný, omezený počet respondentů a různorodost odpovědí na příslušné otázky, nebylo možné zaměřit se na vyhodnocení zmíněných témat.

Domnívám se dále, že by bylo zajímavé sledovat, do jaké míry má na naše hodnocení druhých vliv názor životního partnera, rodinných příslušníků, sourozenecké konstelace nebo např. náš přístup ke vzdělání. Jak bylo již ve výzkumné části nastíněno, bylo by těmto otázkám potřeba věnovat větší prostor v samotném dotazování a zároveň by bylo třeba pracovat s podstatně větším vzorkem respondentů. V takovémto rozsahu jde spíše o pilotní studii.

9 ZÁVĚR

Ať si to již uvědomujeme nebo ne, většina z nás je díky každodenní sociální interakci podrobována hodnocení okolí a ne jinak se tomu děje i naopak. To, zda na nás daný člověk působí důvěryhodně nebo zda je tomu naopak, je způsobeno různými faktory. Tyto faktory mohou mít biologický základ, jakým je např. symetrie, průměrnost, pohlavně dimorfní znaky, kvalita a barva kůže, apod. Mohou mít ale také socio-kulturní základ, kdy je určujícím např. sociální status, vliv médií, vliv kulturního prostředí, věk, etnické rozdíly nebo společenské stereotypy. V této práci se autorka pokusila zhodnotit, do jaké míry některé z těchto faktorů mohou ovlivňovat naše hodnocení druhých.

Z našeho výzkumu, s určitou opatrností vyplývají následující poznatky.

Z jednotlivých odpovědí je patrné, že sdělovací prostředky sehrávají určitou roli ve formování našeho názoru, resp. mohou ovlivňovat naše hodnocení druhých, což se během dotazování projevilo zejména v negativním hodnocení.

Na základě zhodnocení jednotlivých odpovědí lze rovněž říci, že zejména negativní, ale i pozitivní zkušenost dotazovaných respondentů s člověkem určitým způsobem odlišným, směřuje jejich smýšlení k pozitivnímu nebo negativnímu hodnocení.

Z rozhovorů rovněž vyplynulo, že ženy s malými dětmi, zahrnuté ve výše uvedeném hodnotícím vzorku respondentů nebyly ostražitější než ženy bezdětné a ženy se staršími dětmi. Naopak odpovědi mužů vykazovaly vyšší míru ostražitosti, a to zejména vůči Romům.

Byla-li sledována určitá míra zdrženlivosti, opět zejména v hodnocení druhých, více zdrženlivých odpovědí bylo zaznamenáno u osob s vyšším vzděláním. Jak bylo dříve poznamenáno, zdrženlivou odpovědí byla rozuměna odpověď, kdy respondent vybranou fotografií

hodnotil spíše obecně, v opačném případě pronesl nějaký úsudek o osobě na fotografii, charakteristiku lidí, které mu tato osoba připomíná, pokusil se odhadnout možné vlastnosti osoby na fotografii, apod. V tomto případě nutno poznamenat, že vymezení míry zdrženlivosti je spíše subjektivním ukazatelem (pomůckou) autorky práce.

Zhodnotíme-li naplnění druhého cíle, pak bylo zjištěno, že ač nedošlo mezi muži a ženami ke shodě ve výběru nedůvěryhodných a důvěryhodných „kandidátů“, shodli se respondenti většinou na tom, že charakteristikou nedůvěryhodnosti může být výraz očí - „zlý pohled“, přísný, útočný výraz nebo neupravený zevněšek a naopak důvěryhodnost podle většiny respondentů vzbuzuje upravenost, úsměv nebo náznak úsměvu, ale také blízký nebo naopak vyšší věk.

Na základě výše uvedeného lze tedy říci, že úsudek o důvěryhodnosti nebo nedůvěryhodnosti daného člověka je velmi individuální záležitost ovlivněná, mimo jiné, i naší osobní zkušeností. Nelze také jednoznačně tvrdit, že dominují biologicky dané faktory nebo naopak vliv prostředí a společnosti. V této souvislosti by tedy jistě bylo zajímavé podrobněji zhodnotit, které faktory konkrétně náš úsudek ovlivňují nejvíce a které naopak tak významnou roli nesehrávají.

10 RESUMÉ

If everyone of us realises it or not, most of the people go through the process of social assessment thanks to social interaction and it happens the other way round as well. If a person looks reliable or not is caused by several factors. These factors might be based on a biological features, which is for example symmetry, mediocrity, gender dimorphic features, quality and colour of skin etc. They might also be based on social-cultural features where the main factor is the social status, media and culture-environmental influence, age, ethnic differences or social stereotypes. The author of this final thesis has tried to evaluate to what extent most of these factors can influence the assessment of other people.

The following pieces of information result from the research with a bit of caution.

It is clear from the answers that the media play a certain role while forming our opinion, or they could influence our assessment of other people, which proved especially in negative assessment while asking.

On the basis of evaluation of the individual answers, it can also be said that especially negative but also positive experience of the asked respondents with a person who is somehow different, leads their thinking to positive or negative assessment.

The dialogues also resulted in the fact that women with little children, who were included among the respondents, were not more alert than women without children or women with older children. On the other hand, the answers of men showed a higher level of alertness, especially towards Romany people.

A certain rate of moderation might be seen, especially while assessing other people. More reserved answers were recorded by people with higher education. As mentioned before, a reserved answer means an

answer when a respondent was assessing the chosen photo rather more generally or he/she said a kind of opinion about the person in the photo, a characteristic of people who these people remind him/her of, he/she tried to guess possible characteristics of the person etc. In this case, it is necessary to say that the defining of the moderation rate is a rather subjective indicator (tool) of the author.

If we evaluate the fulfilling of the second objective, it has been found out that although there hasn't been an agreement between men and women while choosing unreliable and reliable "candidates", the respondents have agreed mostly on the fact that the feature of reliability might be eyes' expression – "a bad look", a strict and aggressive expression or an untidy outfit. On the other hand, trustworthiness is caused not only by tidiness, a smile or a trace of a smile but also by a near or higher age.

On the basis of the above mentioned facts, it can be said that an opinion about trustworthiness or untrustworthiness of a given person is very individual and it can be influenced by our personal experience. It might not be said that biological factors or environmental and social influence dominate. In this connection, it would be interesting to evaluate which factors influence our opinion most and which of them do not play such a big role.

11 SEZNAM LITERATURY

ANSTIS, Stuart M.; MAYHEW, John W.; MORLEY, Tania. The perception of where a face or television portrait is looking. *The American journal of psychology*. [online]. 1969, 82.4: 474-489. ISSN 0002 9556. Dostupné online na:

http://www.jstor.org/stable/1420441?seq=1#page_scan_tab_contents

ARISTOTLE. Minor works. London: *Harvard University Press*. [online]. 1936, ISBN 9780674993389. [cit. 21. 12. 2015]. Dostupné online na:

<https://archive.org/stream/minorworks00arisuoft#page/84/mode/2up>

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.

BLAŽEK, Vladimír. v Lidský obličej. Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

BLAŽEK, Vladimír. Percepce obličeje v raném období. *E-psychologie*. [online]. 2009. 3(2), 40-48. ISSN 1802-8853. [cit. 12. 2. 2016]. Dostupné online na: <http://http://e-psycholog.eu/pdf/blazek.pdf>

BLAŽEK, Vladimír. *Stručný přehled neuropsychologie a psychobiologie: antropologie chování 3* [(učební text pro nebiologické a nep psychologické obory)]. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. ISBN 978-80-7043-932-6.

BENESCH, Hellmuth. *Encyklopedický atlas psychologie*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2001. ISBN 80-7106-317-7.

CONWAY, Claire A., et al. Evidence for adaptive design in human gaze preference. *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*. [online]. 2008, 275.1630: 63-69. ISSN 1471-2954. [cit. 16. 1. 2016]. Dostupné online na: <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2007.1073>

CÍLEK, Václav, *Něco se muselo stát*. 1. vydání. Praha: Novela bohémica. 2014. ISBN 978-80-87683-36-1.

DEBRUINE, Lisa M. Facial resemblance enhances trust. *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*. [online]. 2002, 269.1498: 1307-1312. ISSN 1471-2954. [cit. 16. 1. 2016]. Dostupné online na: <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2002.2034>

DOLEŽALOVÁ, Lucie. Genderové stereotypy v pedagogické komunikaci v mateřské škole. *Studia paedagogica*. [online]. 2011, 14.1: 165-178. ISSN 2336-4521. [cit. 20. 2. 2016]. Dostupné online na:

<http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/77>

EKMAN, Paul, FRIESEN Wallace V. Unmasking the Face. A guide to recognizing emotions from facial expressions. Cambridge: MALOR BOOKS, 2003. ISBN 1-883536-36-7.

FINK, Bernhard; GRAMMER, Karl; THORNHILL, Randy. Human (Homo sapiens) facial attractiveness in relation to skin texture and color. *Journal of Comparative Psychology*. [online]. 2001, 115.1: 92-99. ISSN: 1939-2087 [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:

<http://www.beauty-review.nl/wp-content/uploads/2014/04/Homo-sapiens-facial-attractiveness-in-relation-to-skin-texture-and-color.pdf>

GANGESTAD, S. W.; THORNHILL, R. Individual differences in developmental precision and fluctuating asymmetry: a model and its implications. *Journal of Evolutionary Biology*. [online]. 1999, 12: 402-416. ISSN: 1420-9101. [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1420-9101.1999.00039.x/ful>

GALTON, Francis. Composite Portraits, Made by Combining Those of Many Different Persons Into a Single Resultant Figure. *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*. [online]. 1879, 132-144. ISSN: 09595295. [cit. 21. 12. 2015]. Dostupné online na:

<http://www.jstor.org/stable/2841021>

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo*. 1. vydání. Praha, Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1.

GRAMMER, Karl; THORNHILL, Randy. Human (Homo sapiens) facial attractiveness and sexual selection: the role of symmetry and averageness. *Journal of comparative psychology*. [online] 1994, 108.3: 233-242. ISSN: 1939-2087 [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:

<https://labs.psych.ucsb.edu/roney/james/other%20pdf%20readings/reserve%20readings/Grammface.pdf>

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. 1. vydání. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-803-1.

HAVLÍČEK, Jan. Tváře, ksichty, obličej. *Psychologie dnes: psychologie, psychoterapie, životní styl*. Praha: Portál, 2006, 4, 11-16, ISSN 1212-9607.

HAVLÍČEK, Jan, RUBEŠOVÁ Anna. v *Lidský obličej*. Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

HAYES, Nicky; Smékal, Vladimír. *Základy sociální psychologie*. 4. vydání. Portál. 2000. ISBN 978-80-7367-283-6.

HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie*. Grada Publishing as, 2011. ISBN 978-80-247-3037-0.

CHERASKIN, E. The nature/nurture controversy: Spouse-likeness revisited. *Medical hypotheses*, [online] 1990. 33.3: 219-225. [cit. 11. 4. 2016]. ISSN 0306-987. Dostupné online na:
[http://dx.doi.org/10.1016/0306-9877\(90\)90180-M](http://dx.doi.org/10.1016/0306-9877(90)90180-M)

CHVOJKOVÁ, Petra, et al. Kolik je pravdy v národních stereotypech?[online]. 2014. ISSN: 1805-7160. [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na: <http://www.psychologon.cz/data/pdf/312-kolik-je-pravdy-v-narodnich-stereotypech.pdf>

JANDOVÁ, Marie. Věkové změny faciální oblasti v ontogenezi člověka.[online]. 2010. [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:
http://is.muni.cz/th/239293/prif_b/

JENKINS, Richard. Social identity. *Routledge*. [online]. 2014. ISBN 978-1-315-88710-4. [cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:
<https://www.google.cz/search?tbm=bks&hl=cs&q=JENKINS%2C+Richard.Social+identity.+Routledge%2C+201>

KAHANA-KALMAN, Ronit; Walker-Andrews, Arlene S. The role of person familiarity in young infants' perception of emotional expressions. *Child development*. [online]. 2001, 72.2, 352-369. [cit. 16. 2. 2016]. EISSN 14678624. Dostupné online na:
<http://www.jstor.org/stable/1132400>

KLÍMA, Bohuslav. Dolní Věstonice, tábořiště lovců mamutů. 1. vydání. Praha: Academia. 1983.

KOMÁREK, Stanislav. v *Lidský obličej*. Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

KOMÁREK, Stanislav. *Obraz člověka a přírody v zrcadle biologie*. 1. vydání. Praha: Academia, 2008. Galileo. ISBN 978-80-200-1592-1.

KOPECKÝ, Martin. Nová sociální hnutí a tvorba identity. *Socioweb*. [online]. 2007, 7: 2007.[cit. 16. 2. 2016]. Dostupné online na:
<http://www.socioweb.cz/index.php/upl/editorial/download/www.his.de/abt2/ab23/index.php?disp=teorie&shw=300&lst=117>

KOTRČOVÁ, Anna. Tvář jako výkladní skříň. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2008, 1, 12-17, ISSN 1212-9607.

KOUCKÁ, Pavla. Kalokagathia. *Psychologie dnes: psychologie, psychoterapie, životní styl*. Praha: Portál, 2006, 6, 11-16, ISSN1212-9607.

KOUCKÁ, Pavla. Dělalí šaty člověka?. *Psychologie dnes: psychologie, psychoterapie, životní styl*. Praha: Portál, 2007, 9, 12-17, ISSN1212-9607.

KOUKOLÍK, František. *Lidský mozek. 1. vydání*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0736-0.

KRAMULOVÁ, Daniela. Smutek. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2012, 4, 16-18, ISSN 1212-9607.

KRAMULOVÁ, Daniela. Odpor, znechucení, hnus. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2012, 7, 16-17, ISSN 1212-9607.

KRAMULOVÁ, Daniela. Má se partner podobat našim rodičům?. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2010, 4, 15, ISSN 1212-9607.

KRAMULOVÁ, Daniela. Co umíme přečíst z lidské tváře. *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2013, 5, 20-24, ISSN 1212-9607.

LANGLOIS, Judith H.; ROGGMAN, Lori A. Attractive faces are only average. *Psychological science*. [online].1990, 1.2: 115-121. [cit. 16. 2. 2016]. eISSN 14679280. Dostupné online na: <http://www.jstor.org/stable/40062595>

LANGLOIS, Judith H., et al. Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review. *Psychological bulletin*. [online] 2000, 126.3: 390-423. [cit. 16. 2. 2016]. eISSN 1939-1455. Dostupné online na: <http://www3.psych.purdue.edu/~willia55/392F-'06/Langlois.pdf>

LINDGAARD, Gitte, et al. Attention web designers: You have 50 milliseconds to make a good first impression!. *Behaviour & information technology*. [online] 2006, 25.2: 115-126. [cit. 16. 2. 2016]. EISSN 1362-3001. Dostupné online na: <http://dx.doi.org/10.1080/01449290500330448>

LINDOVÁ, Jitka. v *Lidský obličej: Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

LINTON, Ralph. *The study of man: an introduction*. s.l.: Appleton-century-crofts, 1936.

MALÝ, J. Tadeáše Hájka z Hájku Metoposkopie. *Anthropologická knihovna VII*, 1937, 3-44.

MANTEGAZZA, Paolo. *Physiognomy and expression*. London: Walter Scott. 1899.

MATIEGKA, Jindřich. *Duše a tělo: theorie o vztahu duševní činnosti k tělesné povaze*. Praha: Topič, 1913. Duch a svět.

METELKOVÁ, Eva. První dojem rozhoduje, i ten chybný... *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2011, 1, 16-17, ISSN 1212-9607.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.2. Vydání*. Praha: Slon, 2004. ISBN 80-8629-25-3.

MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. Vliv přesnosti detekce lži, stereotypů a faktorů emoční inteligence na posuzování druhých osob u studentů oboru ekonomika a management. *Trendy v podnikání: vědecký časopis Fakulty ekonomické ZČU v Plzni*. [online]. 2014, 2, s. 26-35. [cit. 20. 2. 2016]. ISSN 1805-0603. Dostupné online na:
<http://www.fek.zcu.cz/tvp/doc/akt/tvp-2-2014-clanek-4.pdf>

NAKONEČNÝ, Milan. *Lidské emoce. 1. vydání*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti. 1. vydání*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0525-0.

NOOR, Fahim; EVANS, David C. The effect of facial symmetry on perceptions of personality and attractiveness. *Journal of Research in Personality*. [online]. 2003, 37.4: 339-347. [cit. 16. 2. 2016]. ISSN 0092-6566. Dostupné online na:
https://www.researchgate.net/profile/David_Evans46/publication/221986903_The_effect_of_facial_symmetry_on_perceptions_of_personality_and_attractiveness/links/54dcc0580cf25b09b912c8a8.pdf

PERRETT, D. I., et al. Effects of sexual dimorphism on facial attractiveness. *Nature*. [online] 1998, 394.6696: 884-887. [cit. 12. 2. 2016]. ISSN 0028-0836. Dostupné online na:
<http://www.nature.com/nature/journal/v394/n6696/full/394884a0.html>

PENTON-VOAK, Ian S., et al. Personality judgments from natural and composite facial images: More evidence for a "kernel of truth" in social perception. *Social Cognition*. [online]. 2006, 24.5: 607-640. [cit. 20. 2. 2016]. ISSN 0278-016X. Dostupné online na:
<http://dx.doi.org/10.1521/soco.2006.24.5.607>

PIVOŇKOVÁ, Věra. v *Lidský obličej: Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*. 1. vydání. Praha: Karolinum. 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

ROSS, Lee. The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process. *Advances in experimental social psychology*. [online]. 1977, 10: 173-220. [cit. 16. 2. 2016]. ISBN 0-12-015210-x. Dostupné online na:
https://scholar.google.cz/scholar?cluster=227293722977478458&hl=cs&as_sdt=0,5

RUBEŠOVÁ, Anna, Havlíček, Jan. v *Lidský obličej: Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd*. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 3. doplněné a upravené vydání. Praha: Portál. 2009. ISBN 978-80-7367-560-8.

SCHOTT, Heinz. *Kronika medicíny*. 1. vydání. Praha: Fortuna Print. 1994. ISBN 80-85873-16-8.

SMOLÍK, Josef. Martensky, bombry a číra. *Psychologie dnes: psychologie, psychoterapie, životní styl*. Praha: Portál, 2005, 11, 21-23, ISSN 1212-9607.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie*. 1. vydání. Praha: Portál. 2002. ISBN 80-7178-627-6.

STEPHEN, Ian D.; Mckeegan, Angela M. Lip colour affects perceived sex typicality and attractiveness of human faces. *Perception*. [online]. 2010, 39.8: 1104-1110. [cit. 16. 2. 2016]. ISSN:0301-0066. Dostupné online na:

<http://minerva.mq.edu.au:8080/vital/access/manager/Repository/mq:32279>

STRNADOVÁ, Věra. Sociální vnímání (percepce) *Knihovnicko-informační zpravodaj U nás*. [online]. 2006, 16.4: [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné online na: http://www.svkhk.cz/SVKHK/u-nas-pdf_archiv/756.pdf

ŠRÁMKOVÁ, Lenka. Atraktivita a důvěryhodnost. *E-psychologie* [online]. 2011, 5 (2-3), 9-23 [cit. 14. 2. 2016]. ISSN 1802-8853 Dostupný online na: <http://e-psycholog.eu/pdf/sramkova.pdf>

TRNKA, Radek. v Lidský obličej: Vnímání tváře z pohledu kognitivních, behaviorálních a sociálních věd. Vydání 1. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1556-1.

VÁVRA, Vlastimil. *Mluvíme beze slov*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-128-0.

VÝROST, Jozef.; Slaměník, Ivan. *Sociální psychologie*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada. 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

ZEBROWITZ, Leslie A.; MONTEPARE, Joann M. Impressions of babyfaced individuals across the life span. *Developmental psychology*. [online]. 1992, 28.6: 1143-1152. [cit. 12. 1. 2016]. EISSN 1939-0599. Dostupný online na:

https://www.researchgate.net/profile/Joann_Montepare/publication/232594465_Impressions_of_babyfaced_individuals_across_the_life_span/links/0a85e5320f2bc7ef6c000000.pdf

Internetové zdroje:

[portréty posuzovaných osob] [čerpáno 20. 3. 2014] Dostupné na:

https://www.google.cz/search?q=datab%C3%A1ze+poh%C5%99e%C5%A1ovan%C3%BDch+osob&rlz=1C1AVNA_enCZ579CZ579&espv=2&biw=1366&bih=667&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj7xdaV_J3MAhXHtRQKHAN_A3YQ_AUIBigB&dpr=1#imgrc=pjUs1K29oSahEM%3A

12 PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Podklad pro rozhovor

1. Pohlaví respondenta:

a) žena

b) muž

2. Věk respondenta:

a) - 29

b) 30 – 39

c) 40 – 49

d) 50 +

3. Dosažené vzdělání:

a) základní

b) nižší střední (SOU, SŠ bez maturity)

c) střední s maturitou

d) vyšší odborné

e) vysokoškolské

f) jiné

4. Pořadí mezi sourozenci:

a) jsem jedináček

b) jsem nejstarší ze sourozenců

c) jsem prostřední ze sourozenců

d) jsem nejmladší ze sourozenců

e) pocházím z dvojčat (vícerčat)

f) jiná možnost

5. Věříte v Boha nebo jinou spiritualitu

- a) jsem křesťan/ka
- b) vyznávám židovskou víru
- c) vyznávám východní náboženství
- f) vyznávám jinou víru
- g) jsem věřící, bez příslušnosti k církvi
- h) jsem bez víry
- i) jsem ateista/ka (odmítám jakoukoli víru)

6. Vaše povolání:

7. Pokud byste zhodnotil/a, Váš osobní příjem, jaká z následujících odpovědí by jej nejlépe charakterizovala?:

- a) nepokryje ani náklady na uspokojení mých základních potřeb
- b) pokryje náklady na uspokojení mých základních potřeb, nemohu si ale dovolit investovat např. do svých zálib
- c) pokryje mé osobní potřeby a mohu si dovolit ze svého příjmu financovat i své záliby
- d) jsem svým příjmem dobře zajištěn/a
- e) jsem svým příjmem spíše nadstandardně zajištěn/a

8. Sledujete pravidelně sdělovací prostředky? (je možné vybrat i více možností)

- a) televize (které kanály)
- b) rádio (která/é stanice)
- c) periodika (která)
- d) internet (nejčastější odkazy, stránky)
- e) jiná možnost

9. Pokud vychovááte děti, v jakém věku jsou?

10. Jakým aktivitám se věnujete ve svém volném čase.

11. Co ve Vás vzbuzuje tento obrázek?

(stařenka)

- a) soucit
- b) pocit sklíčenosti
- c) úzkost
- d) nijak se mě to nedotýká
- e) nabíjí mě to
- f) nenapadlo mě takto o tom přemýšlet (takovou otázku bych si nepoložil/a)

12. Dokážete vysvětlit, proč jste vybral/a právě tuto odpověď?

13. Co ve Vás vzbuzuje tento obrázek?

(dívka v sítích)

- a) strach (obava)
- b) nedůvěra (ostrážitost)
- c) příjemnou emoci (libost)
- d) žádné emoce to ve mně nevzbuzuje
- e) pocit štěstí
- f) nenapadlo mě takto o tom přemýšlet (takovou otázku bych si nepoložil/a)

14. Dokážete vysvětlit, proč jste vybral/a právě tuto odpověď?

15. Jaký vztah máte k cestování do zahraničí?

- a) nemám rád/a cestování
- b) rád/a odjedu na kratší dovolenou, ale ještě raději se vracím
- c) užiji si spíše delší dovolenou, v rámci řádné dovolené
- d) nedělá mi problém odjet i na delší čas na zahraniční cestu

e) cestování je smyslem mého života

16. Je na obrázku někdo, kdo ve Vás vzbuzuje nedůvěru? Někdo, komu byste do auta neposadil vlastní rodiče?

(soubor portrétů)

17. Proč jste vybral/a právě tuto osobu?

- Jakou asociaci ve Vás pohled na tuto osobu vyvolává?
- Připomněla Vám snad někoho, s kým jste mě někdy negativní zkušenost?
- V čem konkrétně vidíte podobnost?
- Když se na tuto osobu podíváte znovu, co konkrétně v jejím vzhledu Vás znepokojuje?
- Vzpomněl/a jste si při výběru fotografie na nějakou konkrétní událost (situaci)?
- Jakou vzpomínku ve Vás tento výběr vyvolal?
- Která z osob bude podle Vás ostatními respondenty vybírána jako nejméně důvěryhodná?
- Bez ohledu na předešlý výběr, vyvolává ve Vás osoba na některém z obrázků strach?
- Vykazuje nějaké rysy, které ve Vás vzbuzují nedůvěru?
- Které rysy to jsou?
- Dokážete odhadnout, kterou osobu by vybral Váš partner (osoba se kterou žijete?)

18. Která z osob na Vás působí nejdůvěryhodněji? Koho byste se zeptal/a na cestu v neznámém městě?

- Proč jste vybral/a právě tuto osobu?
- Co konkrétně ve Vás vzbuzuje důvěru k této osobě?
- Připomíná Vám tato osoba někoho? (z blízké nebo vzdálenější minulosti nebo někoho z Vašeho okolí)?
- Koho myslíte, že vybrali dříve tázaní respondenti
- Která z uvedených osob podle Vás pečuje o znevýhodněné osoby
- Proč si myslíte, že jde právě o tuto osobu?

19. Jak byste vnímal/a skutečnost, že s Vaší dcerou/synem (vnučkou nebo jiným Vám blízkým dítětem) se kamarádí děti pocházející z jiných zemí, jako např. Vietnam, Ukrajina, Slovensko, Německo, států Afriky nebo ze zemí arabského světa. Sdělte prosím pocity, které by to ve Vás vyvolávalo, přičemž se zaměřte na vyjmenované země.
20. Jak byste vnímal/a skutečnost, že do třídy Vaší dcery/syna (vnučky nebo s jiným Vám blízkým dítětem) chodí několik romských dětí? V případě, že nemáte ve Vašem okolí dítě, ke kterému byste měl/a silné emoční pouto, jak byste reagoval/a na situaci, že do Vašeho těsného sousedství se stěhuje neznámá romská rodina?

Příloha č. 2

Fotografie

Stařenka

Dívka v sítích

Příloha č. 3

Fotografie hodnocených osob

Dívka 1

Dívka 2

Pán 1

Pán 2

Pán 3

Pán 4

Pán 5

Pán 6

Paní 1

Paní 2

Paní 3